

- Mes prašome žmonių, kurie mums pasakoja, kad pasakytų savo vardą, pavardę.

Answer: Sinkevičienė aš. Kada dokumentus man atsiuntė - Buchenvalde, šitam mieste mane rado, jie Francijoje nerado manęs. Aš Francijoje net buvau. Brolis ten žuvo mano, Francijoje - Beresnevičius Aleksas. Nušovė vokiečiai.

- Stop.

Answer: Mes taip padarėm. Po Naujų metų, 43 metų sausio mėnesį buvo, atsimenu, pabaigoje, atėjo va tas žmogus, kaip jis vadinasi, kur sakiau tą pavardę, aš labai pamirštu.

- Surkevičius.

Answer: Surkevičius. Su vokiečiais, ten dar buvo mūsų kitus... tik žinau jo

pavardę. Pradėjo mus visus iš tenai jau varyti, iš namų.

- Iš kur?

Answer: Tilvyčių gatvėje -- va čia netoli Tilvyčių gatvė, dvidešimt šeštas numeris tas, mes ten gyvenom. Visa mūsų šeima ir kitų, taip pat čigoniukai, bet jau žydai buvo amžinatilsį, jau sušaudyti visi, po šito davė... Su vaikais ir nėščios moterys buvo, visus, reiškia, mus suvarė į tą getą iš namų, baba jos sena buvo, amžinatilsį. Na, ir paskui atėjo pas mus kunigai. Kunigai atėjo, davė mums išpažinties prieit. Priėjom išpažintis, komunija priėmėm, vaikus krikštijo, kas gyveno susidėjęs, taip pat šliūbą davė kunigai ten vietoj, ta geta, kur buvom. Žinoma, kunigai gal ir žinojo,

kad mus veda šaudyti. Čia be kalbų. Aš sportavau labai anksčiau, žinot, neblogai, dabar šitoki gyvenimą, tai man... Ir mes paskui pabuvom ten, kada jau kunigai atėjo, viską, paskui mus visus išvarė iš geto, per miestą varė, pėškomėjom, pėščios visi į stotį. Ten į vagonus, kur gyvulius veža, kur gyvulius veža, -- ten visus mus suvarė ir mes atvažiavom į Pravieniškės. Pėškomėjom ten, nuo stoties, atvažiavom Pravieniškin mes. Nu ir paskui labai blogai su mumis elgėsi jie, tie vokiečiai ir mūsų buvo žmonės, žinoma.

- Ką jie darė?

Answer:Mušdavo bananais. Buvo mamos amžinatilsį žiedukas pas mane. Kada, atsimenu, einu, nutraukė nuo piršto man, auskariukai buvo, nuėmė. Visiems, ne tik man, ten kas turėjo ką, batus numetė, davė klumpes tokias. Tokias klumpes reikėjo, klumpės tos medinės buvo, žinote, su tom klumpėm reikėjo eiti į darbą ten. Labai kankino mus jie. "Cigoiner" kaip jie sako,"cigoiner kaput".

- Tai čia vokiečiai taip sakydavo?

Answer:Vokiečiai.

- O ką lietuviai darė?

Answer:Taip ir nieko, taip pat daro, muša su bananais kaip vokiečiai. Taip ir jie darė. Bet tas nebuvo čia, šitam Pravieniškij. Jis čia dirbo, reikalus savo Panevėžy tvarkė, tuos reikalus savo,žudė žmones taip pat. Gal jau mirė jis ten Amerikoje, sakė, kad važiuos. Na, dabar ant darbo mus, tai būdavo, lietuviai, po keturis mus sudėdavo, keturi kad būtume. Viena eilė keturi, kita eilė keturi, jeigu katras nepaeina, su prikladais duodavo, mušdavo labai. Dabar aš priėjus... Atėjom ten, reiškia, vienas šaulietis (=

"Shaulist") mūsų, smetoniškas karininkas ar kas ten buvo. Žaliai apsirengęs, taip gražus vyras, aukštas labai buvo, gražus tik. Na ir jis norėjo bėgti, ir jį nušovė ten.

- Karininkas buvo?

Answer: Jis karininkas, rodos, ten buvo. Karininkas. Dėl to, kad jis smetoniškai apsirengęs. Taip tai buvo koksai.

- Bet jisai buvo irgi suareštuotas?

Answer: Suareštuotas kartu ten.

- Už ką?

Answer: Už ką, tai aš nežinau. Neprileido mus ten kalbėti. Moterys čia, vyrai čia dirbdavo. Tai paskui, kada jį nušovė, ta kulipka tokia, kada jau nuėmė šita visą, mus suklaupdė iš karto ir sakė: jums šita bus. Nu ir išvežė kur tai.

- Tai čia Pravieniškėse taip buvo? 6:43

Answer: Pravieniškėse viskas buvo.

- Kokius darbus ten darydavos, Pravieniškėse?

Answer: Miške malkas nešdavom po du metrus, po tris, tokio storumo ir sto... plonesnius, kaip sudėta, po 2,5 metro, po du metrus buvo sudėta ten va, ir nešk per jėgą. Kanvojas čia va, šitoj pusėj ir toj pusėj kanvojas, o mes per vidurį nešam tuos pagalius, tuos metrinius. Priėjau aš prie to medžio, jau visi paėmė ir stovi žmonės, žinote va. Be pirštinių, be nieko, klumpės tokios, žinote, sniegai. Kaip dar pasakyt dabar jums, neatsimenu, tik aš be kojinių buvau. Bet be kojinių buvau -- tos klumpės buvo. Aš dabar pakeliu tą pagali, matai, kad pirštinės būtų

gal aš jį greičiau ten griebčiau, bet jis slysta man iš rankų. Nu ir aš... Išslydo, paskui praėjo vokietis vienas. Ukrainiečiai buvo dar -- ne tik mūsų, ukrainiečiai buvo. Aš negaliu išskelt, šito visko, jis slysta man, jis priėjo prie manęs, šautuvą įrėmė šitaip va. Aš nenusigandau, aš prisimenu labai gerai, ir norėjo šauti į mane. Aš į šoną, atsiklaupiau ant kelių jam ir apėmiau kojas. Ant to momento prieina kareivis iš Panevėžio 8:43. Aš gyvenau tada, Pušaloto gatvėje gyvenom. Man tada pirma grupė tada buvo, ne, atsiprašau, man tada pirma... mokyklonėjau į klasęėjau. Pirma klasęėjau, žinote, o jo tėvas amžinatilsį man plytą taisė, bet jis vyresnis buvo už mane labai. Jis atėjo tėvo ieškoti, tas vaikas, atėjo tėvo, tai jis jau man papasakojo. Bet aš prisimenu, kaip jo tėvas dirbo pas mus, kaip viską. Šito gal nesakyt dabat.

- Sakykit, sakykit. Įdomu.

Answer:Įdomu?

- Jo. Pasakokit.

Answer:Na, jis, reiškia, kada norėjo traukt mane į mišką, aš nežinau, ką jis norėjo daryt ten su manim.

- Nu aišku, ką norėjo daryti.

Answer:Traukė į mišką. Tas panevėžietis, nežinau aš jo vardo. Žinai, vaikas būdamas, jis vyresnis buvo. Priėjo, sako, "mano, čia yra kaimynka, sako, mes kartuėjom į mokyklą, sako, atleiskite ją". Tai pasižiūrėjo, žinai, ir paleido. Paleido, jis paėmė pas save mane, sako, daryk va čia, Sofija, sako, man ugnį". Žiemą jums ten šalta stovėti, tai reikia ugnį padaryti ten tėvams, malkų idėti, jiems uždegti, kad degtų ta ugnis jiems. Jis pradėjo man pasakoti. "Tu manęs nepažįsti?" sako. Sakau:

"nepažištu", "kur tėvas, sako, mano dirba ant plytų, aš tave įskundžiau, o motiną tave mušė už tą, sako, kad tu į mokyklą nėjai. Dabar atsimeni?" "Atsimenu tėvą, kaip, sako, mamą mušė, atsimenu kaip tu pasakojai," sakau. "Jeigu tu nori, sakau, per pietus tave išleisim, viskas. Dieskat: pietus kaip atneš jau ir ten mes tave paleisim, aš paleisiu, sako, tik neišduok manęs, jeigu sugaus tave"11:00. Aš bijojau, sakau, "niekur nebėgsiu aš". Jis mato, kad sušalus aš, klumpių nėra, nuo batų, žinot... Ant batų buvo kaliošai pas jį, tai jis nuėmė tuos kaliošus, kad niekas nematytų -- man numetė nuo bato kitą kaliošą. Paskui jis batą nutraukė, škarpietkas sau pasiliko, tokius autukus, žinote, škarpietkas man davė, vieną ir kitą. Davė škarpetkas. Pasakė, "Zofija, žinai ką, ar penktadienį ar šeštadienį tave sušaudys, ir visus jūsų. Aš tave pamokinsiu, sako, kad tu gyva būtum. Sako, jeigu naktį jus šauks"... Jis viską žinojo apie tą. Jis nekaltas, jį paėmė kariuomenė, pristatė, jis nekaltas. Aš skaitau taip, jis nekaltas yra, jaunas buvo. Taip jis nekaltas yra. Tai jis pasakė taip, naktį, sako, jus šauks, tavo pirma, sako, raidė eis, pavardė B buvo, Beresnevičiūtė, tu iš karto, sako. Aš negaliu parodyt kaip jis rodė man daryt dabar jums.

- Kodėl?

Answer:Tai tas pas mane.

- Parodykit.

Answer:Galima. Jis atsistojo šitaip, pasakė, kada šauks tavo pavardę, iš karto kelk va šitaip ranką, eik.15:52 O atsiprašau..

- Taip, taip, gerai. Taip, taip.

Answer: "Eik". Aš taip ir padariau. Kada iššaukė -  
- man ciunkt į galvą visa šita davė, ką jis man  
pasakojo, o duobės buvo jau iškastos, jis pasakė  
man, ilgos duobės Pravienišky, iškastos, jau  
viskas. Ten ašėjau, tada priėjo tas jau vokietis,  
"Ai gut, gut, šeininke, kleininke", mažytė, graži,  
reiškia, važiuosi, sako, į Vokietiją, Saksoniją --  
tie vokiečiai, kad aš pakėliau taip ranką, kaip jis  
mane mokino, taip aš dariau.

- Tai jūs pakėlėt ranką, kada pašaukė jūsų pavardę?

Answer:Pavardę. Kada pašaukė mano pavardę, kaip jis  
mane mokino, aš taip dariau. Paskui po to žiūriu,  
du mano broliukai pasilenkė, pradėjau tada rėkti  
aš, kelkit rankas visi, sakau, mes žūsime. Kaip jie  
ten manęs nenušovė, aš nežinau. Ir lietuviškai, ten  
tų lietuvių buvo labai daug mūsų, ir rusai buvo, ir  
čigonai buvo, tautybė, tik žydų nebuvo, ta tautybė  
iššaudyta buvo.14:23 Na tai kas kėlė rankas, tuos  
visus išvežė. Dabar žiūriu, broliukai mano du, ką  
man daryti. Rizikavau, galvojau sau, nušaus, tai  
nušaus. Jie stovi, verkia prieš mane. Aš taip  
čiupau už - šitaip ji -- ir patraukiau į save  
Aleksą Reivoną (?). Ir po to, katrie nekėlė rankų  
seni žmonės, vaikai maži, visus ten sušaudė. Katrie  
kėlė, visi, bet aš nežinau, labai stebiuosi, kaip  
manęs nenušovė ten, tuo tarpu. Aš buvau dar  
pabėgęs, ir atvežė mane iš Panevėžio tas  
Surkevičius. Buvau pabėgęs. Jie pašovė dar tą koją  
man.

- O kada jūs pabėgot jau po to?

Answer:Prieš tai, kada paėmė jie mus, aš pabėgau.  
Jis mane čia rado, ir vėl mane atgal, mušė labai  
jisai, degino su degtukais, krūtinę degino man  
jisai, "Dėl ko bėgai?" Aš, matai, tėvo pavardę iš  
karto pasakiau jam, nenorėjau sakyti savo pavardės,  
Beresnevičiūtė. Bet pasakiau, kad Jablonskaitė,

tėvo pavardė, o mama gyveno, nesusirašius buvo. Šliūbo neėmę buvo, mama lenkė buvo, bet mirė mama, mes mažiukai pasilikom. Aš devynių metų buvau tada.16:09

- Kai mama numirė?

Answer:Kada tėvas mirė..

- Reiškia, jūs sėskit..

Answer:Aš galiu taip pakalbėti.

- O kaip jums geriau?

Answer:Ai galiu nemojuoti.

- Nu kaip jums geriau.

Answer:Nežinau, kaip jums geriau... Nu, tik prašiau, kada mus vežė, prašiau kitus, saugokit tuos vaikus kaip nibūt. Prašiau labai, į vagonus mus tada visus suvarė, o tuos visus sušaudė.

- Jūs matėt, kaip juos visus sušaudė?

Answer:Mačiau. Aš bėgau iš tenai.

- Čia Pravieniškėse buvo?

Answer:Čia Pravieniškyje buvo.

- Tai jūs pakėlėt ranką?

Answer:Aš pakėliau ranką, aš bėgau, aš pakėliau ranką. Prašiau visus, kelkit ranką ir lietuviškai, ir rusiškai, ir čigoniškai pasakiau.

- Sofija, o kaip jums dabar atrodo, kodėl tie žmonės, kurie pakėlė ranką, kodėl jie išsigelbėjo?

Answer:Aš dėl ko nežinau, dėl to, kad jis mokino mane va šitaip, va.

-Bet ar jie klausė, ar jūs norit ko nors, reiškia, ką reiškia?

Answer: Jiems patiko labai ką va, ant mano nuomonės, žinai, kai aš vaikas būdama, patiko va, iškėlė ranką jau, kaip jie daro šitą viską, vokiečiai. Žinot, vokiečiai, ir užtat va tas patiko dalykas, musėt. Bet labai daug sušaudė ten.

- Sofija, o kiek dar čigonų pakėlė va šitaip rankas, kaip jūs?

Answer: Kas kėlė tas išvažiavo, kas nekėlė tas išvažiavo ten, ant ano svieto. Aš prašiau, kad jie keltų .

- O kurie pakėlė rankas, visi ...

Answer: Visi paėmė jų... juos į lagerį.

- Kad ir senesni buvo?

Answer: Senesnių neėmė visai. Senus neėmė visai.

- Bet seni turbūt irgi kėlė?

Answer: Nekėlė, nekėlė, nekėlė. Tik jauni kėlė, tik jauni kėlė. Seni nekėlė. Aš dar tetai pasakiau, Dorai amžinatilsį, sakau, "sakė, kad sušaudys mus". Jau mes einam iš darbo, dabar ji sako, "eik tu, už ką mus šaudys, ką mes padarėm!?". Sako, "juk mes nieko nepadarėm, sako, už ką mus šaudys", teta mano, jau mirus, amžinatilsį. Sakiau va taip va. Netikėjom mes šituo viskuo, ką aš pasakojau, ką man pasakė. 18:35

- Kiek laiko jūs išbuvot Pravieniškėse?

Answer: Pravieniškyje sausį, pabaigoj sausio, aš dabar neatsimenu dieną. Į Pravieniškes mus pavasarį.



- Tai čia jus atvežė sausio pabaigoj?

Answer: Sausio pabaigoj atvežė mus ten. Ne, kovo, rodos, mėnesį. Rodos, kovo mėnesį buvo.

- Tai jūs ten pabaigoj žiemos prabuvot kažkur.

Answer: Visa žiemą beveik, skaitykite ten. Paskui mus išvežė jau ten. Ten atvežė mus į tuos lagerius, ir tiesiai į Franciją, pamiršau tą miestą. Francija tai didelė.

- Sofija, dar truputį apie Pravieniškes papasakokite. Aš noriu, kaip jūs ten gyvenot?

Answer: Oi, kaip mes ten dirbom viską.

- Jūs ten buvot kartu su šeima?

Answer: Su šeima, ten buvo baba, pusbroliai buvo visi mano, du broliukai mano ten buvo, senelis amžinatilsį buvo. Viską sušaudė -- juk ten viską.

- Reiškia, visą šeimą, kiek išvežė iš Panevėžio, visi buvot Pravienišky kartu?

Answer: Kartu visi buvom, kartu ten buvom mes visi. Tai jie pasakė tiesiai mums, jeigu atėjo, reiškia, muša, prašo ką pamato aukso ten, žiedus, viską ką nuėmė nuo rankų, atidavėm jiems. Nes mes... gal jiems suprast, reiškia, kad jie vis tiek šaudys mus.

- Kas atiminėjo žiedus, lietuviai ar vokiečiai? Žiedus, auskarus.

Answer: Kad ten, žinot, daug jų priėjo, o dabar negaliu pasakyti jums, žinote. Mušdavo -- tokie bananai, buvo trumpi tokie, žinote, guminiai, aš atsimenu labai puikiai. Nori nenori, turi atiduoti

jiems viską šita, ir mes atidavėm jiems viską šita. Mes atidavėm jiems viską, viską atidavėm, o ten kas pasiliko, ten paskui po šito aš buvau nuvažiavus, kaip atvažiavau 45 metais. Aš buvau nuvažiavus į Pravieniškės pasižiūrėti.20:48

- O kodėl važiavot?

Answer: Norėjau pasižiūrėti ten, bendrai, kur aš buvau. Dabar neatpažinsi ten, tas Pravieniškės. Bet kai atvažiavau 45 metais, aš buvau nuvažiavus pasižiūrėti ten, kur šaudė, tą vietą.

- Ir pažinot tą vietą, viską?

Answer:Pažint, nepažinau jau, žinot, ten visai kitaip jau buvo perdaryta, bet tikrai tos ilgos tokios, kur buvo sušaudyti tie žmonės, ta vieta.

- Tai jūs ten gyvenot kartu visa šeima, ten buvo ir seneliai jūsų?

Answer:Ten mano tėvo babytė buvo, mamos babytė mirė, mama mirė. Aš prie tėvo babytės, gyvenom pas dėdę, gyvenom..

- Čia Panevėžy?

Answer:Panevėžy. Čia augus, gimus ir jie taip pat. Panevėžy. Nu va.

- O ten seni žmonės irgi turėdavo, seni čigonai Pravieniškėse dirbti, ar jų nevarydavo į darbus, kaip jus į mišką varė dirbti?

Answer:Senus, na kaip, jie senus labai.. Nepaeidavo, žinai, tik mus tikrai varydavo. Viena čigonytė, teta mano jau skaitosi, dėdės žmona, pagimdė ten sūnų, pati priėmė, paskui tokia liočika, ji buvo, tai ji atėjo, padėjo tą vaikiuką, o už poros

valandų atėjo į darbą -- "Arbeit". Nešėm tą smėlį ant nasilkų, žinot, jinais ligonis buvo žmogus.

- Tuoju po gimdymo?

Answer: Po gimdymo. Pora valandų gal praėjo po gimdymo. Jie nesiskaitė su mumis visai, jie visai nesiskaitė su mumis. Taip pat ir ten lageriuose. Prancūzai labai geri žmonės buvo, kada veždavo mus, vienu žodžiu, ant darbo, tai mums mėtė duonos bakaniukai, žinot, į mašiną mesdavo duonos. Labai geri žmonės buvo. Ten dirbom pas juos, bet ilgai nelaikė mus ten. Ir ten broliukas mano žuvo. 23:01

- Kaip žuvo brolis?

Answer: Na kaip, jisėjo per tuos dratus, nori kelt, kelt, jis vis tiek eina, valgyt nori, žinai, ir šovė į jį tiesiai. Šovė į vidurius jam. Aš laišką gavau ten, iš vyriško lagerio. Ten visi čigonai buvo taip. Ir kiti lietuviai, kiti buvo, žinote, parašė man, pareiškė: tavo brolis nušautas yra. Jam gal buvo kokie trylika metų, toks buvo. Trylika metų -- vienam buvo dešimt metų, tas kantuzytas buvo amžinatilsį, mirė. Grįžo jis, mirė, jį pakavojau aš čia, viskas, su kunigu, su viskuo.

- Kur jisai mirė?

Answer: Čia pas mane, namuose. Jis buvo.

- Jau po karo?

Answer: Po karo, po karo atvažiavo. Jis miręs jau yra. Kad dabar baigiu, norėjau dar pasakyt ką, ir pamiršau. Sklerozė pas mane.

- Jūs pasakojot, kad prancūzai geri žmonės.

Answer: Na taip. Jie labai geri žmonės. Jie va... į

darbą labai sunkiai, kai vokiečiai jau truputį pasitraukė, tai, sako, pabūkit, sako, nedirbkit dabar.

- Tai jus iš Pravieniškių išvežė į Prancūziją?

Answer:Tiesiai Francijon. Ten jūra, netoli jūros buvo tas namas didelis, keleto aukštų jis buvo ten. Na mes uždaryti ten, durys tos buvo geležinės ar medinės, neatsimenu dabar, ir kada brolių mano nušovė, aš sužinojau, prašiausi, kai jis ligoninėje gulėjo dar, paguldė jį ligoninėn. Aš prašiausi, puoliau ant kelių jiems, jie manęs neleido, spardė mane su kojomis. Jie manęs neleido, kad pamatyčiau brolių gyvą, norėjau labai. Jis labai gražus buvo, dainuodavo labai gražiai, viską, mėlynos akys. Pusė akies pas jį buvo ruda, o pusė mėlyna, o kita buvo mėlyna akytė, taip užgimęs buvo. Jis ten ir guli Prancūzijoje, kur tai. 25:13

- Tai kaip peršovė, jį dar gyvas buvo?

Answer:Jis dar gyvas buvo. Jam į vidurius papuolė tiesiai, va šičia. Jis išlaikė operaciją ir mirė tada. Parašė man laiške visą tą, aš kaip ruošiausi, tas pats miestas, bet jie galėjo mane įleisti broliuką pamatyti, žinai, bet jie neleido manęs, spardė su kojom.

- Tai kas tokie spardė su kojom?

Answer:Vokiečiai dabar, vokiečiai ten buvo. Ten vokiečiai buvo. 25:40

- Tai jūs gavot laišką, kad brolis sužeistas yra?

Answer:Taip. Ligoninėje guli brolis tavo peršautas, paskui parašė man, kad jau mirė jį. Bet aš prašiausi į tą patį vyriausią jau vokiečių, žinot, puoliau jam ant kelių, prašiau, kad pamatyčiau savo

ta broliuka. Jis man neleido, spardė su kojom mane.

- Tas vyriausias spardė?

Answer:Prašau?

- Tas vyriausias spardė?

Answer:Ten du spardė mane.

- Ir vyriausias irgi?

Answer:Taip. Vyriausias ir dar vienas, jaunesnis buvo, spardė su kojom mane. Na ir paskui, kada mes grįžom ten, į Buchenvalden, buvo taip, reiškia, ten ateidavom ant darbo, vokietis stovėjo, kaip sakosi, nu, ant tilto. Biškį atsigaut norėjosi, kad pusiaujas neskaudėtų, visą laiką ten reikėjo dirbti, žinot, su tuo, kirka tokia, žinai, atsimenu. Tai jis stovėjo ant šito, to. Kaip sakiau, pamiršau -- tilto, ir aš atsikėliau, tai truputį, žinai, sakau, pastovėsiu truputį, tai jisai į ragatkes tokius akmenis prisidėjęs, žinot, ragatkė tokia yra, kaip vaikai kokie, ir man papuolė čia va jisai. Matote, čia duobė tokia, va.

- Jo, jo, prakirsta.

Answer:Prakirsta, man prakirstaNu taipbuvo, visa ištinus. Paskui Buchenvaldan jau papuolėm, į tą miestą, ten mus norėjo sušaudyti visus. Bet ten buvo vienas vokietis, perdavė Amerikai, kaip papasakojo, kaip sužinojom viską, kad toks ir toks lageris turi žūti, tiek ir tiek ten žmonių yra. Paskui lėktuvai ten, kartu ten, Amerika gal, gal ir rusai buvot ten jau paskui pasirodė, neprileido prie mūsų lagerio nieko, ir civilių, nieko. Kai pamato, iš karto šaudo.

- Tai kas čia neprileido, amerikoniai ar vokiečiai?

Answer:Ameri... Ne, Amerika. Amerika šitą darė viską.

- Amerikos kareiviai.

Answer: Taip, Amerika. Paskui apmušė jų amerikonų -- pasitraukė amerikonai, paskui vėl atgal, žinote, mušėsi ten, žinote va. Pas mus buvo padėtas tas pulemiotas, kur šaudė tas, šaudė toks greitai. Toks didelis, ant kojų toks, platus, atsimenu, ir mus norėjo ten visus išvaryti ir ten sušaudyti visus, bet jie nespėjo. 28:55 Taip čiot čiot ne ant stogo, tik neprileido prie mūsų lagerio prieiti. Ir paskui, kada jau paėmė mus, pradėjo tuos plaukus kirpti greičiau, atlaisvinti, pirmiėjo vieni negrai, aš pirmą kartą mačiau juos gyvenime. Aš galvojau, kad velniai kokie. Na, žinai, jaunystė durnystė, nematėm, prie Smetonos nebuvo tų televizorių, tų žmonių nematėm. Tai man iš karto, žinot, rožė buvo, bet ten tokia rusė, nežinau, ji gyvena ar negyvena, atkalbėjo man tą rožę. O jie sau sau glosto va šitaip va, winote, mato, kad mes geri žmonės, šokoladus kiša, paskui žiūrim, kad šviesesni ateina žmonės. Paskui lenkai, Anglija jau, amerikonai, a jo, a jo, visi jau atėjo ten, jau pradėjo duoti mums gerai valgyti, viską jau, paprašė, kad daug nevalgytum. Daug kas mirė, to maisto aš nevalgiau, biškį atkandau taip va. Aš labai, kaip jauna buvau, tai protavau kaip tai. Nevalgiau, bet daug kas ten mirė su viduriais nuo to maisto. Blogai, matai, davė valgyt mums, trys bulbus su lupynomis, alkani, jeigu galima bakaniuką duonos, iš karto suvalgydavom su vandens. Jūs pagalvokit, koks badas buvo mums.

- Čia mirtis iš karto?

Answer: Prašau.

- Tai čia mirtis iš karto?

Answer: Tai sakau. Ir dar ką papasakot jums? Kaip grįžom, Amerika nenorėjo mus leisti, tie angličianai. Pernai pabėgom iš to lagerio,

atsimenu, o jie vytis su tuo viliuku, toks žinot, pabėgom. Tada, kur jūs einat, sako, ant rusų, vis tiek, žinot, sako "Ach, reusai, šaizen, nicht gut" reiškia jau negeras. Žinai, vokiškai truputį supratau. O mes norėjom į Lietuvą važiuoti, į savo miestą, į savo kraštą. Sugavo mus, sugavo paskui lietuviai mus, pradėjo siuntinius siųsti mums ten.

- Jau iš Lietuvos?

Answer: Iš Lietuvos jau siuntinius, bet ten užteko to maisto. Kaip amerikonai, žinai, užėjo, užteko to maisto. Tas šefas, kur buvo, kur ant mūsų vokietyus buvo, tai aš įskundžiau jį. 31:13 Gal ir nuodėmė buvo, bet jis labai mušė mane, daužė. Įskundžiau, pasakiau, kad taip ir taip padarė jis man, taip ir taip, taip ir taip, va. Paėmė, paskui prie medžio pririšo tą vokiетį, žinote, jis ant to lagerio jau buvo šeimininkas.

- Vyriausias jisai buvo?

Answer: Vyriausias.

- Buchenvalde?

Answer: Taip, ant to lagerio. Ir mes pradėjom visi sakyti, ką jis darė, ką jis viską, kaip mušdavo mus, ką viską, tai paskui pririšo jį prie medžio -- bet aš negalėjau žiūrėti, aš toks žmogus, žinte. Pirma jam su tokiom vytelėm, tokios plonos, per veidą, per veidą, rankos pririštos ten prie medžio šitaip buvo, atsimenu. Dabar klausinėjo jo, dėl ką tu šitaip darei žmonėms, sako, čia. Sako, Hitleris man sakė. Bet tada rusai jau buvo, kareiviai, "A nam Stalin govorit". Ir tokia buvo kariška lopetytė, atsimenu, nedidelė tokia. Su ta lopeta, aš jau ir nežiūrėjau, tik jie pasakojo man, davė per galvą jam su ta lopeta, o žmonos judinti nejudino. Ji nėščia buvo, jo žmona, ir judint jos

nejudino. Tai ką? Jis kankino mus, tai užtat jisai ir gavo. Taip buvo. Bet su kanvoja į darbą eidavom, su kanvoja atgal pareidavom, nebelaisvi mes nebuvom, žinai, tikrindavo.

- Sakykit, kai jus išvežė iš jau Pravieniškių, tai jūs buvote dviejose vietose, buvot Prancūzijoje ir Vokietijoje?

Answer: Prancūzijoje, o į Vokietiją dėl ko mus vežė? Kad jie bijojo, kad Amerika nepaimtų mūsų. Jau kalbos ėjo. 33:16 Amerika taip pat bijojo, ir Francija, ir visus miestus, Italija, visa paėmė vokietis. Jis būtų paėmęs ir Ameriką, tiksliai žinau šita, paskui pradėjo draugauti Amerika su rusais, padėti reiškia.

- Tai Hitleris norėjo visą pasaulį užkariauti?

Answer: Visą pasaulį, ir tokia istorija yra, kad jis tikrai savo tautybę mylėjo, o kitų tautybių jis nemylėjo. Būtume ir mes čia žuvę, taip pat kiti lietuviai šičia, jeigu jis taip pat būtų čia gyvenęs, žinot, tiksliai, bet jie labai žvėriškai darė.

- Tai jus išvežė į Prancūziją, o paskui?

Answer: Į Prancūziją, bet manęs nerado ten, nežinau, jie tuos dokumentus, jeigu Pravieniškėse nerado manęs, ir čia ieškojo, ir čia sudegino po to.

- Kas ieškojo?

Answer: Archyve manęs, reiškia, nėra.

- Bet iš Pravieniškių jūs pirmiausia pakliuvot į Prancūziją?



Answer: Į Francūzija.

- Ir gyvenot ten prie jūros, tam name, taip?

Answer: Ten prie jūros namas toks buvo.

- Kaip jūs ten gyvenot Prancūzijoje, papasakokit.

Answer: Kaip ten gyvenom Prancūzijoje. Mums francūzai padėdavo, jie duonos mesdavo. Jie žinojo, kad mus išveža ant darbų, mesdavo po bakaniuką duonos mums. Viena kita ten daugiau mesdavo, stovi jie specialiai, kad jie nematytų, žinot.

- Duonos trūkdavo, badas buvo?

Answer: Na tai mažai, Dieve Aukščiausias.

- Kiek duodavo valgyt?

Answer: Na gabaliuką duodavo tokį, gal 100, gal 200 gramų duonos į parą. 34:44

- Tai vieną kartą per dieną ar duodavo?

Answer: Vieną kartą duodavo mums valgyt, duoną. Vieną kartą duodavo valgyti. Jeigu duodavo, ten būdavo Pravieniškėse, atsimenu, jie duodavo tokį šaukščiuką mažiuką, toks mažytis šaukščiukas, pusė šaukščiuko to cukraus ten duoda, o jei ne, tai tą uogienę, arklių kojų, būdavo, į sriubą įmesdavom. Į sriubą - rasdavom. DĖdės (?) ten dalis.

- Čia Pravieniškėse.

Answer: Pravieniškėse. Nesiskaičiavo, žinojo, kad jau vis tiek šaudys žmones, žinote, nesiskaičiavo.

- Sakykite, jūs sakėt, kad jūs matėt, kaip sušaudė jūsų žmones

Pravieniškėse?

Answer: Tai aš sakau, pabėgau, dar kartą sakau jums, kaip šaudė. Iš kur... Gyvus į žemę mesdavo jie, aš pabėgau, naktį buvo tas.

- Kur tas buvo? Baigėsi? Aha. Gerai, dabar pertrauka padarysim biškį. Dabar reikės papasakoti, kaip jūs matėt žudynes.

Answer: Vaikuti brangus, tai šviesa...

Tape 2

Answer: Dabar aš nežinau šito tiksliai.

- Čia tas buvo iš pradžių, kai tik atvažiavot?

Answer: Na jau vasara kaip tai buvo, atsimenu, šilta buvo. Vasara. Mes atvažiavo, šalta dar buvo, iš tenai, iš kito miesto, iš Vokietijos vežė. Palaukit, palaukit biškį, aš prisiminsiu, ne, ne tiesiai į Prancūziją mus kai vežė, Prancūzijoje davė mums tuos vaistus, vokiečiai ukolus į nugarą. O dėl ko jie šitą darė, aš nežinau.

- Kaip jūs jautėt tuos ukolus, ar buvo kokia savijauta, kaip jūs jautėt?

Answer: Na bijodavom, ką tai, žinot, atsimenu, va šitaip va. Bijodavom labai, žinot. 1:28

miegot negalėdavom.

- Tai dabar jus kai iš Pravieniškių išvežė, tai kur pirmiausia jus nuvežė?

Answer: Francijon.

- Iš karto.

Answer: Iš karto. Juk ir ten vokiečiai buvo. Ten paskui tie lageriai buvo, ten suimti buvo ir grekai, kareiviai buvo, paskui italjanai buvo taip pat, lageryje buvo.

- Sakysit, kai jus nuvežė į Franciją, su kuo jūs ten buvot iš pažįstamų? Ar buvo dar kas nors su jumis?

Answer: Iš pažįstamų?

- Ar giminių?

Answer: Kad jau mirė. Buvo ten mergaičių daug, lietuvaitės buvo, taip pat moterys buvo, čigonai buvo, moterys, bet jau mirė.

- O iš jūsų šeimos kas nors buvo tenai kartu?

Answer: Jau mirę, jau dėdės mano mirę, vienas kitas dėdė mirė, trečias dėdė mirė.

- Ne. Supraskit, Sofija, man tiesiog įdomu, ar jūs ten buvot su savais žmonėmis, reiškia?

Answer: O ten buvo, matai, rusai buvo tam lagery, ir lietuviai buvo, žinot, ir mes kartu buvom.

- Iš jūsų šeimos tai jūs tiktai su dviem broliukais nuvažiavot?

Answer: Su dviem broliukais buvom, bet, matai, atskirti buvom, dėdės buvo paimti ten mano, o tu pusbrolių, kur buvo, tai visus vaikus mažus tai sušaudė juos tenai.

- Čia jau Prancūzijoje sušaudė?

Answer: Ne, ne Prancūzijoje. Pravieniškėse, ten sušaudė juk. Prancūzijoje tik mano brolių nušovė, amžinatilsį.

- Ir ką jūs darėt, kokie darbai buvo toje Prancūzijoje? 3:02

Answer: Viską darėm, daleiskim, mūsų dabar čia va tas, kur slėptis nuo bombų, toliau kitas vokiečių buvo, atsimenu. O mes viską darėm: ir plytas nešėm, ir viską. Tuos namus griauna ten, žinai, kaip bombarduoja, viską dirbom ten mes. Ką nepasakydavo, tą darydavom. Jeigu nedirbsime, tai ateina, muša. Aš vienam vokiečiui taip pat uždaviau iš tų nervų - - ai, sakau, taip ir taip žūsiu, dabar prisiminiau. Na reikia kasti akopą -- žinot, kaip kareiviai va kad eitų -- dviejų metrų ilgumo, dviejų metrų platumo ir dviejų metrų gilumo buvo, na aš greitai iškasiau šitą viską, ir paskui buvo tokia pagyvenusio moteris, ji mirė amžinatilsį, iš mūsų rajono, iš čigonų. Ji nespėjo, nabagyte, aš padariau savo ir pradėjau jai padėti, tai senukei padėjau. Kaip ji papuolė su mumis kartu? Pagyvenusios dvi buvo, taip pat kėlė rankas, o paskui kartu su mumis papuolė, o taip tai ne, tik dvi buvo, atsimenu.

- Iš Pravieniškių?

Answer: Iš Pravieniškių dvi buvo tiktai. Na ir dabar aš jau padariau tą darbą, viską, žinot, taip prakaitas eina, čia sunku juk padaryti tiek greitai viską 4:34. Jie stovi, taip žiūri, žinai tie. Na ir paskui aš atsisėdau ant tos žemės, žinot, kaip išpildžiau tą žemę, taip sėdžiu, vokiečiai praėjo "Varum nich arbeit?" Dabar aš jam pasakoju, aš padirbau darbą savo, tai jis man kaip spyrė užpakalin, žinote.. O čia smėlis, kaip mes kasėm, pilam vis kūčius tokias, jis kaip davė man, ir aš atgal ten kritau. Paskui jau iš šitų nervų aš

nežinau, nei kas ten man pasidarė, tokios šakos, kaip kasėm tai buvo šakos, medžiai tenai. Paėmiau, tokia šakę, per galvą jam daviau, ta kepurė nukrito jam. Oi "kaput, kaput, kaput", sako -- jis sako, kad jau užmušė, jau "kaput" jiems bus, reiškia, "krank, krank, krank". Išsišaukė visus vokiečius, ten daugiau, žinai, tie atėjo, tuoj, o Jadzė, atsimenu, brigadyrė buvo, gerai labai ji vokiškai mokėjo, lenkė, lenkė buvo, prisimenu, Jadzė. Na ir greitai tie vokiečiai atėjo, mane ten suspardė, sudirbo ir nuvežė į tokį namą, atsimenu. O tam name labai daug vandens buvo, sklepas ten, žinai, ir jie ten nustūmė, tai dar visa laimė, kad aš mokėjau dar plaukti. O ten labai platus buvo po to, ir ten yra tokie laiptukai, nu kaip gyveno žmonės, žinot. Ten sklepas koks, bet labai gilus buvo, vandens labai daug buvo. Tai porą valandų jis mane ten laikė, paskui Jadzė pasakė, kad ji labai gerai dirba mergaitė, sako, viską, tai paskui ateina: "kinder, kom, kom kinder, kom šeininka". Jie norėjo mane paimti iš tenai, aš nėjau, galvojau sau, "lįskit į tą vandenį dabar". Tai jie nulipo laipteliais taip va. Na kiek aš galėjau -- baigiau sušalt ten, tada sučiupo mane, iš to vandens ištraukė. Visa šlapia, viską. Nu ką mane? Vienu žodžiu, visokias, su pytkais mušdavo, ir visų nežiūrėjo ten ar tu čigonas, ar tu lietuvis, ar tu, daleiskim, rusas ten, visus taip pat mušė, tai už tai ir užmušė šita, kur sakiau jums, per galvą, per galvą jam davė su lopeta.7:24

- Ai, tą, čia jau Buchenvalde jam davė?

Answer: Buchenvalden davė. O čia, kur stūmė mane į tą vandenį, tai atsimenu tą miestelį, čia gi jie bijojo, kad mus Amerika nepaimtų, mūsų lagerio, tai į vieną miestelį, į kitą miestelį, šitaip va būdavo.

- Tai jus iš Francijos jau ten išvežė iš tos

vietos, kur buvot, kada amerikonai pradėjo pulti?

Answer: Jau pradėjom, sako, užeis amerikonai, per vandenį, sako, čia viską, pradėjo mus naktį išvežinėti. Naktį išvežė mus, visus iš tenai. 8:08

- Na, o ten darbo metu, žudydavo žmones?

Answer: Na ten buvo tokie lageriai, kad degindavo žmones, girdėjom. Ten netoli kur tai visai. Aš šitą miestą pamiršau dabar, buvau aš tam mieste.

- Ten, kur Francijoje buvot?

Answer: Ne Francijoje.

- O Francijoje darbo metu, kai jus į darbą išvarydavo, ar būdavo, kad užmušdavo žmones?

Answer: Ne, ten nebuvo, Francijoje. Aš negaliu sakyti šito, tik mano brolių nušovė. Bet taip jie labai grubiai, mušdavo taip pat. Kur nebūk, mušdavo, tai ką jiems padarysi, nieko nepadarysi, kad jie tokie žmonės. - Kiek valandų per dieną reikėdavo dirbti?

Answer: Na rytą išveža mus, atsimenu, ten duoda tą arbata tokia, žinai, tokį gabaliuką margarino ten ar sviesto ir tą duoną. Tą duoną suvalgom, kaip sakosi, ten nėra ką valgyti. 9:15

- Iš ryto suvalgot, prieš darbą?

Answer: Taip, tą duoną suvalgydavom.

- Paskui dirbat dieną, ar duodavo ką nors dieną dirbant?

Answer: Ne, dar čia mus kaip ant darbo atvarė, darbą, reiškia, baigėm darbus, tada jau mums duoda

valgyt, sriubą kokią, ta sriuba juoda būdavo.

- Iš ko būdavo ta sriuba?

Answer: Ten iš žolių kokių tai būdavo, kur ne kur ten koks makaronas įmestas būdavo, ir žoles kokias pripjaustydavo.

- Tai čia vakare tą sriubą duodavo?

Answer: Duodavo jau vakare.

- Dabar kai dirbdavot, ar būdavo kokios pertraukos, kad pailsėt jūs galėtumėte?

Answer: Na tie prancūzai, žinot, katrie jau ten šeimininkai buvo, o jie ir saugojo mus, vokiečiai. Tie civiliniai žmonės, kada jie truputį atsisuka ir ten toliau truputį nueina, ten ką, tai sako "Nich arbeit, nich" -- nedirbkit, sako, ir viskas.

- Kad pasilsėtumėt truputį.

Answer: Truputį, aha. Na baisu, vienas dalykas, žinot, labai baisu buvo. Labai baisu. Aš kaip prisimenu šitą viską, mes tada atsigavom, kada jau mus paėmė ta Amerika, tada jau mes atsigavom. Siuntinius gaudavom iš Lietuvos, ant keturių žmonių vienas siuntinis buvo. Ačiū! Bet mes atskirai buvom, lietuviai, iš Lietuvos, kur rusai, rusai, ten kur kiti, kiti, o mes atskirai kaip tai buvom.

- Tai iš tų žmonių, kuriuos jūs pažįstat, iš Lietuvos kurie išvbažiavo, su jumis Pravieniškėse.

Answer: Taip.

- Ten, sakėt, buvo ta sena moteris čigonė, taip?

Answer: Dabar ji mirė, mirė jinai. Kiti buvo taip

išvažiavę sau, gaudydavo ant gatvių vokiečiai.  
Gaudydavo ant gatvių, reiškia, nu tai tie laisvi  
kaip tai buvo.

- Tai dabar šitos moterys, su kuriom jūs  
išvažiavot, išvežė jus iš Pravieniškių.

Answer: Taip.

- Tai jūs kartu buvot Prancūzijoje visą laiką,  
kartu?

Answer: Visą laiką, ir Vokietijoje, ir kada karas  
pasibaigė atvažiavom.

- Ir visos kartu išgyvenot, kurios iš čia  
išvažiavot?

Answer: Išgyvenom.

- Visos likot gyvos?

Answer: Taip.

- Sakyt, su kokiais drabužiais buvot apsirengę  
Prancūzijoje, su savo, ar jums ten davė kažkokius  
tai specialius?

- Savo turėjom, paskui norėjo mums duot tokius su  
numeriais, žinot, drabužius.

- Prancūzijoje? 12:01

Answer: Na tokie numeriai, na kaip žydams buvo,  
žinote. Va šitas numeris buvo įkabintas man. Ar kad  
suprastų, ką reiškia tie žmonės, nežinau, dėl ko  
jie taip, bet tokie numeriai atsimenu, geltonas  
buvo. Jie... Bet nežinau, kas ten davė tą prikazą  
jiems. Čia, matai, nuimt tuos numerius.

- Tai čia, Francijoje prisiuvo tuos numerius?



Answer: Francijoje prisiuvo, paskui kas davė tą prikazą jiems, aš nežinau, vienu žodžiu, kad nuimti, reiškia, tuos numerius.

- Tai jūs su savo drabužiais išbuvot, jus kelintais metais išvežė iš Pravieniškių?

Answer: Keturias... Tai aš jums sakiau kelintais... sausio mėnesį. Kada išvežė mus? Gal kovo mėnesį, kovą... Gal balandžio mėnesį ar kovą -- va šitaip, neatsimenu. Bet sniegas buvo. Sniegas jau... Kada mes važiamom čia jau... Vokietijoje ten nebuvo sniego, kai Panevėžy mus jau...

- Tai jus kiek vežiojo į Prancūziją, į Vokietiją, paskui vėl, jūs buvot su savo drabužiais visą laiką?

Answer: Visą laiką su savo drabužiais.

- Lagerio drabužių jums nedavė?

Answer: Nedavė mums lagerio drabužių, nedavė. Norėjo mums prisiūti šita, bet nežinau, kas ten atnešė tuos jau, kaip ten vadinasi, tuos, na šitie drabužiai, bet jie mums nerodė tuos drabužius, tik numerius pamatėm, sako, kad tuos numerius reikės prikabinti. O kas ten taip pasakė, kad ten nereikia tų numerių.

- Tai paskui taip ir buvot be tų numerių?

Answer: Be numerių buvom, tiktai saugojo mus labai.  
14:04 Labai saugojo mus.

- O paskui, kai iš Prancūzijos išvežė į Vokietiją, kur jus nuvežė, į kokią vietą?

Answer: Tai viena vieta, aš miestelio užmiršau,

paskutinį kartą tik atsimenu šita, kur jau paėmė mus Amerika.

- Tai čia galima pasižiūrėti, ar ne, turbūt tą fotografiją. Tai jūs perskaitykite.

Answer:Aš nematau, aš, mat, operuota. Aš nematau ant šitos akies, ir be akinių.

- Tai dabar šita fotografija, jūs tą fotografija parodykit kamerai, gerai?

Answer:Taip, va čia, kaip užėjo amerikoni.14:41

- Jūs taip gražiai apsirengusi.

Answer:Kodėl, tai čia jau mums davė tuos drabužėlius, ten žmonės prinešė. Tie prancūzai, žinot, kai buvom Francijoje, metėm tuos ryziukus (=skarmalus), žinot, juk išvažiavom kaip stovim, nieko neturėjom, kas tik ant savęs.

- Parodykit va šita fotografiją kamerai. Va taip parodykit.

Answer:Ai, šita va.

- Čia labai graži suknelė.

Answer:Čia bliuskutė tokia juoda, atsimenu. Padovanojo man. Mergaitės dar auskariukus tokius, padarė iš karolių, atsimenu.

- Tai čia francūzai metė tuos drabužėlius?

Answer:Drabužėlius duodavo prancūzai, taip.

- Tai jūs šita bliuskutę gavot Francijoje?

Answer:Francijoje.

- Ir paskui jinau buvo su jumis, kai jūs važiavot į Vokietiją?

Answer: Taip, aš jos nenešiojau, čiedijau. Kitus drabužėlius nešiodavau, paprastus visai, vienu žodžiu. O paskui, kada amerikoniai užėjo, tada aš užsidėjau tą bliuskutę ir nuotrauką padariau.

- Kur?

Answer: Nu, pasakė amerikoniai, imkit ką jūs norit. Įvedė mus ten, kaip šituos, ten tos krautuvės, ten visko, drabužių, imkit. Aš neėmiau nieko, nereikia man. 16:05 Kitos tai paėmė, naujus, žinot, viską ten, drabužius. Aš neėmiau. Medžiagų imkit, sako, viską, ką jūs norit, tą imkit, taip pasakė amerikoniai. Aš neėmiau, kiti ėmė, paėmė. Atvažiavau Panevėžyn, kaip stoviu. Kaip stoviu, atvažiavau. Tas, čia pasakiau, dar rusai buvo (???), pasakiau. Žiūriu, vokiečiai vaikšto sau, lašinių duoda jiems po gabalą, žinot, viską. Man tiek abidna pasidarė, atsimenu, taip abidna. Aš iš stoties išlipau čia va, iš traukinio ir nuėjau į tą, kaip ją, na kur ten jų tas, pamiršau, Dieve, susirinkimas ten, štabas rusų. Ten mūsų lietuviai buvo, žinote, viską matai, kaip gerai, sakau, tai kodėl mus taip nelaikė jie, sakau, "kodėl mus taip nelaikė? Kodėl mums nedavė lašinių, sakau, valgyt, o valgo ir cigarus, sakau, rūko dar?". Na ir pasakė man toks, atsimenu, majoras, sako, "my ruskijie liudi, my niemožem ėto dielatj, čto ani dielali", taip pasakė. Paskui nuvedė mane čia, Lenino aikštė ten, davė butą man, davė drabužius man, pusę metų maitinimą davė man, reiškia, pusę metų maitino, taip pat ir broliuką, žinai. Na taip vat ir pasibaigė.

- Pasibaigė... Sofija, dar noriu jūsų paklausti, kai iš Prancūzijos jus išvežė, jus tada pervežė į

Vokietija?

Answer: Taip.

- Taip. Sakykit, kur jums buvo sunkiau, ar Francijoje, ar Vokietijoje?

Answer: Man Francijoje lengviau buvo. Aš jums pasakysiu, tik man gaila to, kad mano brolių nušovė Prancūzijoje vokiečiai, juk ne francūzai šovė, bet vokiečiai. Aš klausinėjau ir buvau atvažiavus kai karas pasibaigė, aš klausinėjau, sakau, kaip ten francūzai buvo, žinai, kartu sumaišyti. Ne, sako, vokiečiai ten šaudė. Vokiečiai.

- O Vokietijoje sunkiau buvo, kai jau pervežė?

Answer: Sunkiau buvo.

- Kodėl?

Answer: Su maistu labai sunku buvo. Visai. Ten niekas neduoda nieko, o čia tai žino, kad mus ant darbo varo jau, jie stovi nebagai su duonyte ir žiūri, kad nematytų vokiečiai ir meta mums.

- Duonytės mesdavo, drabužius, sakėt, duodavo.

Answer: Taip, ir drabužius duodavo mums, mesdavo, o taip mums buvo Francijoje truputį geriau su duona, bet ilgai nelaikė mus ten, va kame reikalas.

- O kaip Vokietijoje gyvenot, papasakokit, kai paskui jau iš Prancūzijos išvežė.

Answer: Na kaip Vokietijoje, tai Vokietijoje, aš jums pasakojau, kaip mušdavo mus, kaip jie viską, kaip varydavo, kaip valgyt tris bulbas su lupynėm duodavo mums, trys bulbytės tokios va, atsimenu, duodavo. Duodavo... Norisi valgyt, žinai. Vieną kartą

pabėgau.

- Vokietijoje kaip buvot?

Answer: Vokietijoje. Iš Vokietijos pabėgau. Bėgau prašyt valgyt. Davė man tuos kuponus, žinot, ant kuponų ta duona, ar ten, reiškia, davė, tai aš nubėgau greitai, nupirkau duonos ir suvalgiau tą duoną, visą bakaną.

- Tai kur jūs ten gyvenot, Vokietijoje?

Answer: Vokietijoje lageryje, bet iš darbo išbėgau aš, reiškia, ir nuėjau prašyti duonos.

- Kai jus išvedė į darbą ir jūs pabėgot?

Answer: Į darbą. Aš pabėgau iš darbo ir nuėjau duonos prašyti. 20:08

- O tai buvo galima pabėgti, nesaugojo?

Answer: Taip. Saugojo, skaitė jų, kas keturias valandas, kas tris valandas skaitė, kas dvi valandas skaitė, kur žmonės yra. Bet aš greitai atbėgau. Aš įbėgau į krautuvę, "esen, esen", reiškia, aš valgyt noriu. Man padavė, vienas davė taloniuką ir padavė man bakaniuką. Tai ką tas bakaniukas, pusę suvalgiau, pusę atnešiau, draugėms daviau.

- Kas davė tą duoną, ar pardavėjas?

Answer: Pardavėjas, ir paskui dar taloną davė man.

- Irgi pardavėjas?

Answer: Aha. Pardavėjas.

- Ir nepaskundė jūsų, kad čia va...

Answer: Ne, ne. Ne, ne. Pardavėjas.

- Tai geras žmogus pasitaikė?

Answer: Labai pasitaikė geras, duonytę tą pakavo.

- O ten jūs irgi buvot su tais pačiais, su savo drabužiais?

Answer: Su savais buvom drabužiais. Aš jums sakau, kad jie norėjo priklijuoti mums numerį.

- Tai čia Francijoje norėjo priklijuoti?

Answer: Norėjo, bet nežinau kas ten buvo, bet mes jau žinojom, kad jau dės tuos numerius. Žvaigždės kokios ar kas ten buvo, kokie ten buvo, žinai, paskui nežinau, kas ten pamaišė, kad jie nedėjo.

- Vokietijoje jau nedėjo numerių, jau neturėjot?

Answer: Nedėjo, ne, nedėjo, tik saugojo mus ant darbų su kanvoja, namuose su kanvoja, va šitaip. Laisvi mes nebuvom.21:37

- O jūs turėjot kokius nors dokumentus prie savęs?

Answer: Kokius dokumentus?

- Na kokius nors, pasą, pažymėjimą?

Answer: A! Vėl pamiršau. Kas čia bus...

- Sėskit, Sonenka, ne...Jūs nesupratot... Ar kada Vokietijoje buvot ir Prancūzijoje, ar kokį dokumentą turėjot prie savęs?

Answer: Nieko neturėjom, tiktai išdavė tokį dokumentą, ten, Buchenvalde, pradžioje buvo komendantūra, tokį dokumentą išdavė, daugiau mums nieko nedavė.

- Tai jau kai į Vokietiją nuvežė, tą dokumentą gavot?

Answer: Ne, kaip jau vežė mus, kai paleido mus. Kai paleido...Kaip paleido mus, tokią spravkę davė, viską. Aš pristačiau čia, Panevėžy, tą spravkę.

- Na o kur sunkiau dirbti būdavo, ar Francijoje, ar Vokietijoje?

Answer:Na, ir Francijoje labai sunku buvo dirbti, aš jums pasakysiu. Atsimenu, ten cementuot reikėjo viską, keliais, sunku labai buvo, ant kelių reikėjo daryti, Francijoje.

- Tai Vokietijoje buvo lengviau?

Answer:Ne, ir ten sunku labai buvo, tik žmonės geresni ten buvo. Jie saugojo mus, kada mes važiuojam ant darbo, jie duonytės suneša mums. Jie žiūri, kad vokiečiai nepamatytų, vienu žodžiu.

- Tai čia Francijoje buvo?

Answer:Francijoje buvo, o Vokietijoje tas nebuvo, tik vieną kartą aš buvau pabėgus, duonytės man davė.

- Kokiur darbus Vokietijoje dirbot?

Answer:Tai aš, žinote, ir kelius darydavom, būdavo, varydavo mus ten, ir paskui ten, tas namas, kur būdavo labai sumušti, labai ten, tas plytas reikėjo nešti ten, tvarkyti ten, vienu žodžiu. Tokius sunkius darbus darėm mes ten, viską, žinai, ne taip kad ten lengvus kokius, ten kur pašluoti, kad ten ką padaryti, bet vyriškus darbus davė mums dirbti.  
23:37

- Bet jus varydavo iš lagerio į tuos darbus?

Answer: Iš lagerio varydavo mus ant darbų ir kanvojus eina su mumis kartu.

- O kas kanvojus buvo?

Answer: Na kanvojus, tai vokiečiai.

- Kareiviai?

Answer: Kareiviai.

- Ar civiliai?

Answer: Ne, kareiviai. Kareiviai eidavo.

- Kaip tas lageris atrodo, kur jūs Vokietijoje gyvenot, papasakokit.

Answer: Na lageris, jis buvo toks didelis, atsimenu, durys geležinės, dratais visas apipintas buvo, tas lageris. Baisus toks lageris buvo jis ten, žinot, labai baisus. Daktarė viena ten buvo, paprašiau pasižiūrėti tą vietą, tai ji sako, tik durys yra. Aš taip tankiai guliu ligoninėje, tai ji buvo nuvažiavus tam mieste, va, sako, man labai nepatiko ten, sako, ta vieta, durys tik stovi geležinės, sako.24:39

- O kodėl tiktai durys?

Answer: Aš nežinau kodėl, jinai man taip pasakojo. Aš tenai nebuvo, bet ta vieta, sako, man nepatiko labai. Ir pasakė, kad ten lageris buvo, sako.

- Tai tvora buvo, reiškia, aplinkui ką?

Answer: Geležinė tokia, žinai, tos, kaip tas kur badosi, tos geležys, visa apipinta buvo ten.

- Ir kiek namų buvo tas lageris?



Answer: Vienas aukštas ir antras aukštas buvo. Du aukštai.

- Tai vienas namas tiktai?

Answer: Na, dviejų aukštų jis buvo.

- Vienas namas?

Answer: Bet didelis jis buvo.

- Ir kas ten gyveno, tam name?

Answer: Ten mes visi gyvenom, lietuviai ten, čigonai, paskui rusai taip pat, suimti buvo. Moterų, moterų ten lageris buvo.

- Ten buvo tiktai moterys?

Answer: Tiktai vien moterys. Vyrai atskirai, o moterys atskirai. Bet ten vyrų aš nemačiau, tam lagery. Kaip mes po kanvojaus, žinot, kaip neleisdavo, gal ir būdavo kur tai lageris, kur toliau truputį, o ten vienu moterų tiktai, o vyrų nebuvo ten.

- Kaip jūs miegodavot, kokiam kambary, kokia lova buvo?

Answer: Ant žemės mes miegojom iš karto, ten nieko nebuvo, tuščia buvo visai, kai parvarė mus. Ant žemės ten miegojom, Paskui padarė tuos, tokias lovas, kaip dabar kalėjimuose, žemesnė, viena aukštesnė, tokias buvo padarę. Tokios buvo lovos paskui.

- Medinės tokios.

Answer: Medinės buvo lovos, o taip ant žemės mes miegojom. 26:29

- O paskui tuos narvus kai padarė, kiek ten aukštų buvo?

Answer: Du aukštai buvo. Dviejų aukštų jis būdavo.

- Ar duodavo kokius adijalus jums?

Answer: Adijalų būdavo.

- Davė.

Answer: Davė. Su adijalais būdavom.

- O ten nusiprausti kaip buvo galima, vanduo būdavo?

Answer: Na buvo vandens. Toks ten vanduo buvo nusiprausti, į pirtį nuvarydavo. Jie patys, žinai, vokiečiai, jie švarūs žmonės, tegul būna ir priešingi, kaip sakosi, bet jie mėgdavo labai švara didelę. Mėgdavo jie šita viską.

- Na o kaip patiems išsiskalbti baltinius savo, viską, kas skalbė?

Answer: Mes pačios eidavom ir plaudavom su šaltu vandeniu, atsimenu. Kur muilo gauti, ką ten, duodavo nusiprausti ten, tai ką ten gabaliuką ant keleto žmonių. Na taip tai išsiplaut ten nebuvo kur. Šaltam vandeniui išsiplaunam ir viskas, išdžiovinam ir vėl ant savęs. Paskui kai amerikoni užėjo, tai jau gerai buvo. 27:45

- Tai ant savęs apsivilkdavot šlapius drabužius ir džiovindavot?

Answer: Taip, džiovindavom.

- O muilo duodavo keliems žmonėms po vieną

gabaliuką?

Answer: Taip, po vieną gabaliuką duonos duodavo tiktai.

- Ne, tai muilo sakėt, jeigu praustis, išsiskalbti.

Answer: Taip, ant kelių žmonių, aš pamiršau, ant penkių, ant šešių žmonių vieną gabaliuką muilo, bet tai reikia nusiprausti. Viena nori praustis, kita, trečia taip pat, o paskui, kai atvažiavo Amerika, užėjom ten, tai buvo gerai jai, jau negalima buvo griešyt Dievą.

- Čia palauk, sustabdom...28:39

Answer: Nušovė jį už visą šitą, nuėmė jam šitą visą va, tiktai vieni smegenai va čia matėsi, o kitoj pusėj nieko nesimatė, ten nei plaukų, nieko. Kaip gyvas, mačiau, tai jis buvo -- šviesūs plaukai, raityti plaukai buvo, buvo aukštas vyras toks. Gal aukštesnis už jus bus biškį, prisimenu.

- Tai jisai buvo kalinys ten, tose kareivinėse?

Answer: Taip.

- Kalinys jisai buvo?

Answer: Kalinys ten buvo. Bet kokį jis ten darbą dirbo, bet sakė, kad šaulys ten buvo.

- Įdomu būtų sužinoti, kaip jis ten pakliuvo, už ką?

Answer: Čia labai svarbūs dalykai, aš prisimenu, kaip mes atsiklaupėm tenais prie jo, pasakė, kad jums visiems tas pats bus.29:28

- Kur jūs Pravieniškėse gyvenot, kaip atrodė ta

vieta, kur jūs gyvenot?

Answer: Ten Pravieniškėse viena pusė čigonų gyveno, kita pusė čigonai gyveno ten va, mes, būdavo, ateidavom. Mano baba švari būdavo, amžinatilsį, žinot, mes narus, tokie narai buvo, narai -- žemi, ne lovos, ten tokie sukalti platūs, reiškia, kas ant žemės, kas ant tų narų kaip kas praeidavo, žinai. Bet tie narai va taip būdavo, va, žemai. Tai, būdavo su teta amžinatilsį šveisdavom tuos narus, žinai. Baltos, gražios ten, dar paduškas mums atidavė jie, iš čia paimti, iš Tilvyčių gatvės, kad patalynę paimtume su savim, reiškia.

- Tai jūs atsivežėt iš Panevėžio savo patalynę į Pravieniškės?

Answer: Nedaug ten. Dieve Aukščiausias, kiek galėjom, tiek paėmėm va. Na tai būdavo, užeidavo vokiečiai pas mus "O šeine, gut, gut", o jau kita pusė užaina, žinai, jie visi nešvarūs, jau viską, tai "Cigoiner kaput", reiškia, "čigonams jau smertis". Baisūs buvo ten, labai baisūs dalykai buvo, žinot, labai. 30:51

- Jūs pasakojot, jūs sakėt truputį, kad jūs matėt ir kaip žudė žmones Pravieniškėse?

Answer: Taip, šaudė ten, aš jums sakau, kad tą nušovė, ten kitą nušovė taip pat va šitaip, šaudė ten va.

- Tą šaulį, kai nušovė?

Answer: Taip, čiot biskutį ir viskas. Manęs juk nenušovė, juk aš puoliau, aš jums pasakojau. Kai negalėjo pakelti to medžio, žinot, na tai griebė už plaukų jis ir, matai, jis norėjo mane nušauti, bet aš į šoną kaip tai va. Aš atsiklaupiau ant kelių jiems kaip kojos, paėmiau jas va šitaip. Galėjo

mane ant to momento va šitaip, į nugara mane nušauti, bet greitai padėjo bachuras tas, kariškis.31:39

- Kaip jo pavardė buvo?

Answer:Aš neatsimenu, žinai, vaikas buvau, aš pirma klasęėjau, o jis vyresnis buvo už mane gal keturiais metais. Pušaloto gatvėje mes mokinomės.

- Ar jūs po karo jį susitikot?

Answer: Jis mane pripažino juk -- ten Pravieniškėse.

- O po karo jūs susitikot?

Answer: Nesusitikau, vaikelį, aš nežinau nei vardo, net neklausiau. Jis tik prašė mane, jeigu nori, sako, padėsiu tau, aš tave paleisiu. Bėk, sako. Aš bijojau, sakau, aš bėgsiu, jis mane nušaus. Aš bijojau. Kaip jis man atidavė savo tuos kaliošus, savo tas kojines atidavė nebagas, jis man pasakė, kad juos sušaudys, reiškia, viską. Kaip mokino, kaip sakyti, kaip ten ranką kelti, viską, jis labai mokino mane. Labai mokino. Jeigu gyvas dar, duok Dieve sveikatajam, o jeigu miręs, tai amžinatilsį. 32:34 Nežiūrėjo, nesvarbu, kad ten kariuomenė mūsų stovi ar jis ten tarnauja, ar netarnauja, čiut biškį ir šaudė ten, Pravieniškėse. Aš jam pasakiau iš karto. O vienas čigoniukas taip pat mirė, amžinatilsį, jis buvo iš Pravieniškių pabėgęs. Pabėgo jisai, ir paskui, matai, kartu, kaip pasamus buvo jisai ir kartu paėmė jį. Jis į mirtingą tą jau kamara ten buvo prie jų. Na tai jisai prašėsi, sako, leiskit man paskutinę dainą sudainuoti, sako, vokiečiai. Nuo vokiečių prašė -- paskutinę dainą. Mes visi, žinai, išėjom iš to barako klausytis, žinai, taip. Jis kai uždainavo tą dainą, jis labai gražiai dainavo amžinatilsį, labai gražiai, na ir

dovanojo jam, išleido. Apsikabino jisai, verkia ir bučiuojasi kartu, ir viską ten, žinai.

- O kokią dainą jis dainavo ten, atsimentat?

Answer: Jis rusišką kokią tai dainą dainavo, atsimentu, rusišką dainą, atsimentu, bet pas jį balsas labai gražus buvo. Jis dabar miręs yra, amžinatilsį.33:52

- Tai vokiečiai jo pasigailėjo už tai, kad gražiai dainavo?

Answer: Kad gražiai dainuoja jau, dabar jau,. Taip jau būtų vis tiek jis išvažiavęs į Vokietiją. Žinoma, jis išvažiavo į Vokietiją vis tiek. Kaip sakiau, kad kelkit rankas, jis paskui kėlė, kas nekėlė, tą ir sušaudė. Bet paskui pasakojo ten žmonės, kur buvom mes po karo, kai atvažiavau, tai žemė net va tiek net dvi dienas... gyvus senyvus žmones, žinai, tai judėjo, vaikus gyvus metė, ten nereikėjo šaudyti, gyvus metė į duobę.

- Sofija, ar jūs matėt, kaip juos žudė?

Answer: Aš nemačiau, aš tik pabėgau iš tenai, užtat man pašovė koją. Kaip vežė, dabar va sustatė visus, reiškia, ten, atskyrė, reiškia, ir šaudyt jau. Nesupratau dėl to, kad tas kareivėlis pasakė man viską va, bet aš, suprantat kame dalykas dar, kai aš atvažiavau 45 metais, aš iš karto važiavau ten, tai ten žmonės pasakojo jau viską man.

- Ten buvo žmonės, kurie matė?

Answer: Katrie matę buvo, viską, kaip ta žemė, kaip judėjo ten, viską. Ten tuščia paskui buvo, per tuos karus nuėjo žmonės žiūrėti ten, bet žemė, sako, judėjo. Riksmas nesvietiškas buvo, sako.

- Bet tai jūs pakélet ranką, jūs išėjot, tai jau jie turėjo jūsų nebešaudyt, tai jus vis tiek vežė šaudyt?

Answer:Vežė, tai aš sakau, aš tada prisiminiau, kad tas bachuras, kaip man sakė, kad pakelt reikia ranką, vežė visus.35:40

- Vežė šaudyt?

Answer:Šaudyt. Aš tada prisiminiau viską, dar tas pasakė mano pavardę, kad pavardė eis pirma, reiškia, B raidę kas turi pirma. Jis žinojo viską. Tada dar parodė man, kaip kelti tą ranką, aš juk nežinojau, kaip ten kelti. Jis parodė pats man, iškėlė ranką, jis dar dairėsi, kad niekas nematytų, niekas nematytų tuo tarpu. O kak ras pietūs buvo, atvežė ten kokių, žinot, po to laiko jis man parodė tada viską, jis bijojo rodyti. Prašė manęs, kad aš nesakyčiau jiems, bet aš tetai pasakiau, kad aš žinau.

Tape 3

Answer: Aš tankiai prisimenu jį, pasimeldžiu už jį, bet nei vardo nežinau, nei pavardės nežinau jo.

- Tai nesvarbu.

Answer: Atsimenu, kad jis tuos kaliošus man davė, tas kojines davė, viską, nuo savo kojų nusitraukė ir žiūrėjo, kad niekas nematytų. Aš basa buvau ant sniego, kaip jie norėjo man ten tada.1:01

- Jūs visiškai basa buvot?

Answer:Pas mane tos klumpės medinės buvo, davė, aš sakiau juk, medinės tokios, ir padas pritrynė tuos

kauliukus man, žinai, kaip varė ant darbo. O čia pradėjo ten mane taisyti jie ten, kaip aš nepakėliau to medžio, reiškia, tai tos į sniegą, taip ir nuėjo tos klumpės ten. Aš basa buvau. Tada jis man davė jau tuos kaliošus, paskui rado vieną klumpę jisai ten, o kitos nerado, tai su kaliošais aš parėjau į baraką tada.

- Tai kur jums davė tas klumpes, Pravieniškėse?

Answer: Pravieniškėse davė mums.

- Kai nuvažiavot ten?

Answer: Ten davė. Negreitai, jau prieš smertį, jau davė čia. Negreitai davė mums. 1:50 Batus nuėmė nuo mūsų, o kur jie dėjo tuos batus, aš nežinau, o klumpes davė. Padas klumpių visas iš medžio padarytas toks, tik įkišt kojas, žinot. Na kaip žiemą su jais eit, atsimenu, primušiau tuos kulniukus, labai kraujasėjo, atsimenu. O kaip jie ten norėjo mane nušauti, tos klumpės, jis vieną klumpę tiktai rado, o kitą nerado, ten sniegas labai buvo. Aš basa buvau, tai jis už tai man davė tuos kaliošus ir tas kojines nuo savęs, su kaliošais vaikščiojau. 2:35

- Kaip jūs pabėgot iš Pravieniškių?

Answer: Aš pabėgau taip iš Pravieniškių, aš jums pasakysiu. Ėjom į mišką dirbti ir aš konvojaus pasiprašiau, atsiprašant biškį toliau. Ten toks buvo tas ne vokiečių, bet ukrainietis buvo. Na aš kaipėjau, taip ir nuėjau, ir aš nesugrižau. Ir tas kad būtų nepamatęs manęs. Jis mane gerai pažinojo, mūsų visą familiją gerai pažinojo, dar dėdė amžinatilsį jam grasino, sako, pasimatysim dar, nesvarbu, sako, kad vežė. Kad pridavė mus.

- Tai jis jau Panevėžy jus pamatė?



Answer: Jis mane pamatė Tilvyčių gatvėje, kai atėjau tetos ieškoti.

- Kaip jūs atėjot iš Pravieniškių į Panevėžį?

Answer: Aš pėškomėjau, miškaisėjau, pas žmones užeidavau, davė man batus žmonės, viską, davė, ir atėjau čia, Tilvyčių gatvėn. 3:50

- Ir valgyt duodavo žmonės?

Answer: Duodavo valgyt žmonės, duodavo ir nakvynę, tai aš greitai išeidavau iš jų. Aš nenorėjau, kad žmonėms blogo daryti, žinai, kad laiko mane, bijojau, kad žmonėms nebūtų nemalonumų, vienu žodžiu.

- Ar visi žmonės priimdavo, ar kiti išvarydavo, neduodavo?

Answer: Aš stengdavausi pas senesnius žmones kur tai eiti, žinote, kur senesni. Aš į vieną gryčiotę įėjau, atsimenu, ir paprašiau jų nakvynės, jie taip pasižiūrėjo, ta koja mano, žinai, surišta, taip, bliuskutę tokia nuėmė nuo savęs, suspaudė kad kraujas nebėgtų, tada ji mane laikė, ta močiutė, savaitę ar pusantros buvau, žinai. Davė ji man žasies, žasino taukų tept, sako užgis tai, vaikeli, ir ant pečio aš miegojau. Aš nežinojau, kad jos sūnūs miškiniai. Vienasėjo už vokiečių, antrasėjo už rusų. Ir ateina vienas, bet ji nerodydavo jiems manęs. Ten, matai, pečius toks kur kepa duoną, platus toks, senoviškas pečius toks, ir užuolaidos užtrauktos ten taip pat, tokia užuolaidukė, ir ten, ant to pečiaus, aš miegodavau. Užėjo tas jau Antanas, rodos, Antanas užėjo, na motinai, žinai, širdį skauda, apkabino ją: "Nu kaip, vaikeli mano," verkia motina. Dabar pastatė motina butylę - - aš pas tuos, žinai, užuolaida didžiulė, o ten

lemputė dega tokia, žinai, lempa ant stalo pastatyta. Aš žiūriu, na tai jis sako -- "tai ką, jeigu Juozą pamatytum, ką tu sakytum" -- "nušaučiau kaip šuni", o jis už vokiečius ėjo, o mes ėjom už rusus.5:58

- Antanas už rusus ėjo?

Answer:Antanas už rusus, nušaučiau, sako, brolių kaip šuni. Ar tau negaila būtų, sako, brolių nušauti, negaila, sako. O mes atėję, tai tas už vo... už vokiečius ėjo, kur taip sakė.

- Antanas?

- Antanas. O atėjo Juozas paskui, po kiek dienų pas motiną, bet jie naktį vaikščiodavo, būdavo, nu, atėjo. Motina taip pat užklausė, ką tu Antaniukui, jeigu pamatytumei, mama, sako, jam keliais ir man keliais. Jau tas kitoniškas buvo, prisimenu, sako, "jam kelias ir man kelias". Sako, "jam kelias ir man kelias". Nepasakė taip ant brolio, o tas pasakė ant brolio, ir aš bijojau būti. O jinai amžinatilsį, manęs nerodė, mirus jau, senukė buvo, nerodė manęs, 6:50 aš ant pečiaus kaip gulėjau ir paskui ant rytojaus jau, kaip pamačiau tuos sūnus, sakau, jie čia mane suės. Baisu buvo, ar vienas, ar kitas vis tiek. Jie vaikšto kur tai, žinote, na tai aš anksti rytą, pridėjo ji man maisto senukė, lašinukų davė, duonos davė man, sviesto davė man, prisimenu, ir ėjau taip va, pakol atėjau čia, Tilvyčių gatvėn, į Panevėžį.

- Tai iš kur žinojot kelią kaip eiti?

Answer: Tai kaip aš nežinosiu. Čia augus, čia gimus ir žmonių klausiau kaip ant Panevėžio išeiti, kaip viską. Žmonės pasakydavo, aš nesakiau, kad pabėgau, tiktai senutei pasakiau, kur buvau jau, kur,

pavyzdžiui, iš tenai išbėgus, o kitiems nesakydavau, aš bijodavau sakyti. O ką žinai ką sutiksi, kam sakyti viską šita.

- Tai Tilvyčių gatvėn atėjot, tai čia jūsų namai buvo, Tilvyčių gatvėje?

Answer: Čia namai mūsų, dabar jau nė vieno, nuvertė tuos namus tenai, darželis padarytas yra.

- Ką jūs namuose radot, kai atėjot?

Answer:Ką radau? Tetos neradau -- pabėgus buvo -- žmonės kavojo ją. Tušti namai buvo.

- Užrakinti, atrakinti?

Answer:Atrakinti. Ten nieko nebuvo, išnešta viskas. Tuščia buvo. Dar pernakvojau ten. Dar pernakvojau ten. dar tos lovos buvo, žinai, babos amžinatilsį. Per tris dienas, per kiek ten pavaikščiojau taip, žinai, nieko nėra, tuščia viskas, va. Na, dar sakau nueisiu, gal ateis teta mano. Na, nuėjau, ir jie atėjo, tie pamatė, "eik čia, sako, Beresnevičiūte, iš kur tu atėjai?" Aš sakau, "aš ne Beresnevičiūtė, aš Jablonskaitė", sakau.

- Kokia?

Answer:"Jablonskaitė", sakau jiems. Aš melavau jau. Jis mane pažino, jis pradegino man krūtinę.9:09

- Tai jisai jus name kankino, savo name kankino?

Answer: A? Čia va Arbeitsamtas buvo toks, žinote, įvedė mane ten, klausinėjo ir mušė, o paskui mane išvežė. Dar žmonių parinko iš kažkur tai ir išvežė, kartu išvežė.

- Ko jie klausinėjo jūsų?

Answer: Klausinėjo, "kur tu buvai, kur tu nakvojai, kur tu buvai" -- kad išduočiau žmones, reiškia, "ką tu matei ir kaip tu pabėgai". "Pabėgau ir viskas", sakau. Nėr kur dėtis, aš pradėjau sakyti tėvo pavardę. Aš sakau ne Beresnevičiūtė, o Jablonskaitė. Gal, sakau, jis nesupras manęs, nepažins, o kai čia reikėjo, jis pažino mane -- man nebuvo kur dėtis jau.

- Keliese jus kankino?

Answer: Prašau?

- Keli jie jus kankino?

Answer: Trys mušė, spardė, kad išduočiau kur buvau, ką mačiau. Tai aš eisiu Sakyt -- ką mačiau, ten toks ir toks buvo, aš ten ir ten buvau? Aš sakau, "niekur nenakvojau", sakau. "Ašėjau, irėjau". Aš taip pasakiau jiems, aš neišdaviau nieko. O kaip aš galiu sakyti ant žmonių? Aš nesakiau jiems nieko. Paskui mane uždarė į tą getą, vėl čia palaikė, kitus paėmė žmones ir išvežė mane ten.10:49

- Ar kankino jus vieną kartą, ar kelis kartus?

Answer: Na, ten, žinai, vieną kartą mušė, kitą kartą mušė, trečią kartą mušė jie mane. Degino, čia žaizda buvo man krūtinėje išdeginta. Degtukais jie gyvatės degino, jie pridegė. Man gėda rodyti tą krūtinę.

- Tai čia pasiliko ženklas pas jus?

Answer: Ženklas pasiliko pas mane.

- Nuo degtukų

Answer:Nuo degtukų.

- Ką dar darė?

Answer:Na, mušė, bet taip jau nelindo niekas prie manęs, tik mušė labai. Mušė, mušė, vis klausinėjo, paskui vėl atvežė mane ten su žmonėmis. Tai moterų dar buvo čia.

- Kas buvo tie žmonės, kuriuos jie vežė tada į Pravieniškes?

Answer: Vėl vežė į Pravieniškes.

- Čigonai ar žydai, kas?

Answer:Ne, žydų Pravieniškėse nebuvo jau. Visi sušaudyti jie buvo.

- Čia vietoj?

Answer:Vietoje čia sušaudė. Visi sušaudyti. Getas yra, čia va parašyta, kur getas buvo. Ta vieta.

- Tai čigonus į getą suvarė, kai jau žydai buvo sušaudyti?

Answer:Sušaudyti buvo žydėliai. Amžinatilsį sušaudyti jie buvo visi.

- O kol šaudė žydus, kol žydai gete dar gyveno ar prieš šaudymą?

Answer:Nelindo, nelindo.

- Tai jūs gyvenot savo namuose?

Answer:Savo namuose gyvenom. Po žydų tada, žinai -- kada žydus jau sušaudė, viską, išvežė, sutvarkė, paskui jau kitus pradėjo griebti. Nenorėjo jie

matyti dėl to, kad istorija parašyta šita, kad tik jie... Savo tautos kiekvienas norėjo. Jie galvojo, mūsų žmonės -- kad jie tarnavo jiems... Na, tai taip pat ne gyvenimas, jie nesuprato šito. Aš jums pasakysiu teisingai, istorijoje parašyta, kad Hitleris buvo -- kad tik savo viena tauta. Jis norėjo visą pasaulį paimti beveik.

- Na, sakykit, kaip karas prasidėjo, pačios pirmos karo dienos?

Answer: Taip.

- Ar jūs jautėt, kad čigonams bus blogai?

Answer: Taip: nejautėm, negalvojom šito visai. Aš sakau, gyvenom dar, korteles duodavo, viską. O viską padarė čia mūsų -- pasirašė. Kodėl Kaune nepasirašė, kodėl iš Kauno neėmė?

- Čigonų?

Answer: Taip.

- Iš Kauno neėmė čigonų?

Answer: Neėmė. Gal koki vieną, du ten. O taip tai čia Panevėžio rajone, vienu žodžiu... Panevėžio rajone sušaudė labai daug. Taip pat ten iš Alytaus, čigonus. Iš Alytaus sušaudė taip pat tie vokiečiai.

- O Panevėžio čigonus buvo, kad sušaudė Panevėžy?

Answer: Panevėžy... Panevėžietį? Aš negaliu pasakyti, žinai, reiks meluoti -- nes man reiks mirti. Aš nežinau. Aš sakau, tik šitas buvo, jis viską tvarkė. Jis ir žydus tvarkė, jis viską tvarkė taip pat. Va tas va -- sakau, jam 35-37 metai buvo gal.14:20

- Sakykit, o kaip žydus areštuodavo, mušė ar blogai su jais elgėsi, jūs matėt?

Answer: Oi, prisimenu, vaikeli brangus, prisimenu aš viską.

- Papasakokit apie žydus.

Answer: Na, apie žydus. Žydėlia, kai taip va... Atėjo, paima viską, žinai, taip pat ir auksą prašydavo nuo jų, viską, reiškia, mušdavo.

- Jūs matėt?

Answer: Mačiau. Kaip aš nematysiu.

- Papasakokit.

Answer: Mačiau, kaip varydavo juos, paskui varė į Žaliają juos, vežė ten, varė. Riksmas didžiausias buvo Panevėžy, verkė labai žmonės ir vaikai verkė labai. Labai verkė, ir mes visi verkėm. O kiti turtus neša jų - aš šito nenorėčiau. Buvo tokie žmonės iš mūsų - turtus. Paskui toks Juozas šaudė žydus, Upytėj jisai gyveno. Aš dabar priėjau -- teta sako: "va matai tas žydus šaudė, man, sako, reikia pakalbėti". Nueina jinai: "kam tu, sako, šaudei" -- teta mano amžinatilsį sako. "Begėdi, begėdi tu", sako, "čigonus šaudei, ten visus ir lietuvius šaudei, sako, ten Pravieniškėse". "Ne -- tik žydus šaudžiau", ir verkia jisai. "Dėl ko šaudei, sakau, žydus?", teta taip, "dėl ko, Juozai, darei šito?". Už Upytės ten vienas namukas toks nedidelis, aš jį prisimenu labai gerai, bet jis dabar miręs yra. Kalėjimo jam davė. Ar jis kalėjime mirė, ar kur jis miręs, bet jau miręs yra.

- Tai ką jisai sakė, kodėl jisai šaudė žydus?

Answer: "Va šita, sako, duodavo mums gerti ir

varydavo". Na, biednas žmogus buvo jisai. Pažiūrėjom -- tas namukas, "ką tu už tą, sakau, turi?". Metuose aš jau, žinai, jau prie rusų tas buvo, pažinom mes jį. Prie rusų jau buvo. Jis verkė tada, kaip sakėm jam šitą, jis verkė. Gert duodavo, sako, mums, ir mes eidavom šaudyt. Nu, girti eidavo šaudyt, tas teisingai. Jis nemelavo šito, aš žinau.17:02

- Na, o kas turta žydų nešė, sakykit?

Answer:Žmonės nešė, pati mačiau. Dabar ta gatvė, dabar kaip yra mūsų, ten žydai gyveno, namai žydų buvo, daug išardė čia va dabar -- nešdavo. Dabar -- kožną dieną, aš neatsimenu, nešdavo. Ir paduškas nešdavo ir viską nešdavo, ir drabužius nešdavo, juk jiems nieko nedavė, kaip stovi išėjo.

- Tai čia nešė, kai žydus išvarė į getą?

Answer:Jau į getą kaip išvarė, ir nešė žmonės. Aš pati mačiau savo akim kaip nešė. Ir nepaleido, gete, gete... Gete buvo, ir žmonės pradėjo nešti.

- Tai tie žydų namai buvo atidaryti?

Answer:Atidaryti buvo, išlaužta, vienu žodžiu, išlaužta. Juk visokių žmonių yra, Dieve Aukščiausias. O paskui, po kurio laiko, kai sušaudė žydėlius amžinatilsį, jau ten viską, tada jau griebė už čigonų, lietuvių, rinko visus, gaudė ir ant gatvių gaudė, vežė. Nežiūrėjo jau, vienu žodžiu, ką jie darė.

- Na, dar pasakykit, jūs matėt, kaip tą plėšė žydų turta, kas eidavo prieš? Vaikai, moterys, vyrai?

Answer:Moterys, vyrai eidavo.18:58

- Vaikai eidavo?



Answer: Ir eidavo vaikai. Siųsdavo vaikus, aš žinau šita. Vaikai nekalti buvo, tėvai sako, tai eina... O kam paliks tą turta, klausykit? Vis tiek jau kas paims jį, aš galvoju taip. Jau jie žinojo, kad nebegriš čia.

- Tai pasiunčia vaiką, kad nueitų į žydų namą ir atneštų kažką?

Answer: Taip. Ten bukietai buvo. Žinai, žydai bagoti buvo, aš jums pasakysiu, žydelliai - jie bagoti buvo. Ir turėjo krautuves savo, ir viską. Tas tik į Ameriką išvažiavo, Lenino aikštėj kaip gyveno, kaip jo pavardė, pamiršau šita. Kur dabar namai -- Lenino aikštę žinot -- ten va tie namai, Cypcina kur yra, dar stovi jų namai ten. Linų fabrikas buvo, jo linų fabrikas buvo. Tai jisai į Ameriką pabėgo. Ar Izraelyje, ar Amerikoje -- taip va, nežinau, o namai stovi dar, kieme namai jo yra, o čia išvertė, padarė tokius mūrus, žinai. Dabar va Cypsina (?) padarė ten, o kieme dar yra jo namai.

- O paskui, kai jau žydus varė, jūs atsimenat tą dieną, kai juos varė į Žaliają šaudyt?

Answer: Na, pasakė -- aš neatsimenu tos dienos, pasakė, kad jau visus žydus Išvarė. Dar aš bėgau iš Tilvyčių gatvės žiūrėt. Getas tai netoli buvo pas mus čia -ėjau -- tai varė juos.3:20:29

- Kurioje vietoje jūs matėt, reiškia, kur jūs stovėjot?

Answer: Ne, ne. Kur getas yra, žinote, iš geto varė juos.

- Jūs bėgot pasižiūrėti?

Answer: Taip. Mes bėgom pasižiūrėti ten. Ten netoli

nuo mūsų visai, kur aš gyvenau.  
Visai netoli buvo.

- Ką jūs prisimenat, kaip juos varė? Galit papasakoti?

Answer:Na. Varė gražiai. Gražiai varė juos, bet labai verkė jie. Jie žinojo, kad jau sušaudys juos, ir visi jau kalbėjo šita. Visi sakė, kad sušaudys juos.

- Ir jūs žinojot, kad jau šaudys?

Answer:Ir aš žinojau, gi man pasakojo, ir aš žinojau, kad šaudys. Paskui jau... Sušaudymas nuėjo ten. Labai ten žmonės buvo išsigandę, sako. Juk aš nėjau ten, kur žalioji yra. Paminklas ten buvo, sako, ir tą paminklą pavogė.

- Mes buvom ten nuvažiavę.

Answer:Buvot jau ten?

- Mes nufilmavom tą vietą. Man labai įdomu va, ką jūs matėt, už tai kad..?

Answer:Tai aš sakau, aš mačiau kaip varė, žurnaliste, ten jų... kaip verkė jie, Sakė, veža sušaudyt.

- Sakykit, o tų, kurie varė, jų daug buvo?

Answer:Daug buvo. Va šitaip va varė, šitaip va. Grupė buvo. Visi kariškiai ten, apsirengę vokiškai.

- Tai čia buvo lietuviai su vokiškom uniformom?

Answer:Aš nežinau to, negaliu pasakyti.

- Na, taip iš kalbos, jeigu va kalba jie?

Answer: Na, mes nekalbėjom, neprileido, čia žinote, ten. Aš jums pasakysiu, nekalbėjom, tai ir nežinau. Va, su kuo dar kalbėjom, su vienu, su kitu, kitų pavardžių aš nežinau. Tie patys ir tą darė turbūt, kalbų nėra.

- Bet varė kariškiai, reiškia?

Answer: Kariškiai varė, jo, kariškiai varė.22:20

- Na, ir paskui, kada žydus sušaudė, reiškia, bet jūs dar gyvenot ramiai?

Answer: Dar ramiai mes gyvenom, labai ramiai gyvenom čia. O paskui vieną kartą naktį atėjo ir paėmė mus visus.

- Kaip paėmė? Papasakokit, reiškia, apie tą naktį.

Answer: Tą naktį atėjo, reiškia, jie ir pradėjo. Sako, "renkis, einam."

- Vokiečiai atėjo?

Answer: Vokiečiai ir lietuviai buvo. Lietuviškai kalbėjo su mumis ir vokiškai. Kiti vokiškai. Tie perduoda jiems vokiškai, bet mes nesuprantam, žinai, dar. Aš pati buvau ten, Vokietijoje pradėjau suprasti jų kalbą. Va. Baba pradėjo verkt, su širdim labai blogai pasidarė, amžinatilsį va, tai vaistus davėm, viską. Na, ką, nori nenori, reikia eiti jau. Atėjo naktį ir jis varo mus į getą.

- Tai čia jums netikėta buvo?

Answer: Netikėta. Mes miegojom

- Jūs iš vakaro atsigulėt kaip niekur nieko. Kad išmiegosit, atsibusit, reiškia.

Answer:Netikėta. Mes miegojom. Ne, ne, mes miehojom -- ĉia naktį viską darė jie, kad žmonės nematytų, reiškia. Va taip, va naktį. Paskui ant rytojaus, ne ant rytojaus, palaukit, kad nesumeluočiau jums ar per dvi dienas. Paršiukas buvo pas mus ten, mes paėmėm ir pasakėm, paršiuką nueikit ir papjaukit, sako. Na, ir nuėjom su dėde amžinatilsį, teta nuėjo, aš, dėdė Juozas nuėjo, na, ir papjovė tą paršiuką, ir ten keletą tų ryzų paėmėm, viskas.

- Ir paskui atgal sugrižot?

Answer:Atgal sugrižom, bet su kanvojum juk ėjom. Mūsų taip neleidžia, stovėjo, sako, mes papjausim, sako, pakol mes sudėsime tą mėsytę. Sako, "ten turėsite valgyt, Pravieniškėse" -- taip pasakė.

- Ai, tai jūs tada pirmą kartą sužinojot, kad jus veš į Pravieniškės?

Answer:Taip. Jie pasakė, kad į Pravieniškės, reiškia, "važiuosite". "Ten Turėsite..." "kur mus veš?", o kur veš - "į Pravieniškės", sako. Paskui pagalvojau, pagalvojau, tai kodėl atėjo pas mus kunigai dabar. "Kodėl duoda mums tą komuniją, išpažintį, vaikus krikštija, dėl ko šitas?" sakau. Aš dar paklausiau kunigo dabartinio, sakau, "kunigėli, dėl ko mus veža?", sakau. Čia mane krikštino, mano komunija, man vienuolika metų buvo, aš priėjau čia. Aš dabar paklausiau, kunigas man atsakė, žinoma, negražiai atsakė, tegul Dievas jam atleidžia, gal jau jis mirė. A bijojo? -- žinai, toks laikas, bijojo. Gal mažai meldėsi? sakau. Taip pasakė jis tiktai. Ir nė vienam neatėjo į galvą, kad, reiškia, kunigai atėjo čia, krikštino, šliūbą duoda, kaip sako, išpažintį, vaikus krikštino ir nė vienam nedaėjo. Aš šito nesupratau, taip pasakė. 3:25:52

- Tai čia kunigai jums pasakė, kad jus Pravieniškėse žudys?

Answer:Nesakė jie, bet mums nedaėjo šitas, kad gali žudyti, kaip žydus žudė.

- Tai kaip jūs galvojot, kodėl jus veš į Pravieniškes?

Answer:Galvojom, veš ten į Pravieniškes ant darbų, mano mintys tokios buvo. Ir kiti buvo, ir senesni buvo, ir nepagalvojo, už ką šaudys dabar. Nepagalvojo, kad veža šaudyt ten visus žmones. Jeigu aš tetai pasakiau, Sakau: "teta, ar penktadienį, ar šeštadienį šaudys". Sakau, "man sakė". "Kas tau sakė toks durnius, jinai, už ką mus šaudys" -- nedaėjo. Paskui tik daėjo, kada jau naktį atėjo ir išvarė mus iš tenai.

- Keli atėjo kunigai pas jus į ten?

Answer:Kad nesumeluočiau, dabar neatsimenu, ar keturi buvo kunigai, ar penki, aš neprisimenu dabar tiksliai. Žinau, kad nemažai buvo. Žinau, kad nemažai buvo.

- Jie dieną atėjo pas jus?

Answer:Dieną, ne naktį, dieną atėjo.

- Ir kaip jums paaiškino, kad jie va dabar va čia?

Answer:Na, va: "išvažiuojat, reiškia, prieikit išpažinties, nes ten neprieisit išpažinties, priimkit komuniją, vaikus reikia krikštyti". Jau reikėjo suprasti šitą dalyką. Jau reikėjo suprasti pilnai, tada, žinai, vaikas tai ir vaikas, kas... Bet vyresni buvo. Dėdė toks

mano protingas buvo amžinatilsį, kaip jis šito nesuprato. Jie pakrikštino tuos vaikus, šliūbus paėmė, ten davė kunigai, katrie susidėję gyvena, žinote, va. Ir mes nesupratom šito dalyko iki galo. Mums niekas nepasakė, tik dėdė amžinatilsį pasakė va tam, sako, "Surkevičiaus, dar pasimatysim su tavim, negalvok, sako, kad aš neatvažiuosiu."

- Tai kunigai pakrištijo tada?

Answer:Kunigai pakrikštijo, išpažinties priėjo.

- Tai čia jūs buvot, čia jūsų buvo pirmas krikštas?

Answer:Mano krikštas tai seniai, aš krikštyta.

- Jūs buvot krikštyta?

Answer:Aš krikštyta seniai, bet kiti vaikai buvo nekrikštyti, mažiukai. Jie sakė visiems eiti išpažinties: ir dideliems, ir katrie paaugę jau vaikučiai buvo, žinote, va, išpažinties eiti kunigai. Na, tai priėjom išpažinties ir viską, komuniją davė mums, vaikus krikštijo, šliūbą davė ten.3:28:44

- Na, tai čigonai čia jau buvo apsikrikštiję, taip?

Answer:Kiti jau buvo apsikrikštiję, tie dideli, pagyvenę, kaip sakant. Aš tai vienuolika metų turėjau, kaip čia jau išpažinties priėjau, o krikšto tėvai mano buvo lietuviai, mirę jau, nebėra.

- Krikšto tėvai lietuviai buvo? Kiek jums buvo metų, kai jus pakrikštijo?

Answer:Mažytė aš buvau, aš neatsimenu.

- Ai, tik gimus buvot, kaip ir visus vaikus

krikštydavo?

Answer:Aš mažytė buvau, Upės gatvėje čia gimiau, namuose, mane močiutė Pagavo -- mama sakė man -- baba amžinatilsį.

- Tai tiesiai į bažnyčią eidavot?

Answer:Taip. Bažnyčia. Mes tikintys esam.

- Prieš karą dar eidavot į bažnyčią?

Answer: Taip. Mes Kalėdas darom, viską. Mes tikintys.

- Jūs darydavot prieš karą, reiškia?

Answer:Taip, taip. Kai karas pasibaigė, ten į bažnyčiąėjom. Vėl.

- Kai tie kunigai atėjo pas jus į getą, tai buvo dar turbūt neapsikriktijusių suaugusių žmonių, ar suaugę visi jau buvo?

Answer:Suaugę visi lig vieno. Tik vaikai buvo... Išpažinties davė visiems, komuniją, reiškia, kad priimtum. Tai čia jau paskutinis patepimas, kaip sako, duotas buvo mums. Paskutinis patepimas čia, bet niekas nesuprato. Bet, žinai, dėl ko jie nesuprato? -- aš jums pasakysiu: kad jie mažą mokslą praėję, vienas dalykas, kad jie nebuvo mokinti -- jie šito nesuprato kaip čia gali būti.

- Betgi jūs žinojot, kad žydus sušaudė, negi jūs galvojot, kad jeigu žydus sušaudė, tai čigonų nešaudys?

Answer:Už ką mus šaudys dabar?

- Už ką žydus sušaudė?

Answer: Už ką žydus sušaudė? Dėl to, kad žydai buvo... Aš jums pasakysiu, už ką žydėlius sušaudė, jiems labai patinka -- jų kalba sueidavo (?). Jie protingi buvo labai, žydėliai, o vokiečiai nenorėjo, taip pat čigonų nenorėjo ir lietuvių nenorėjo. Jis laikinai laikė juos visus, kad padėtų jiems daugiau, žinai, va. Jis būtų visus sušaudęs, tas, aš jums pasakau, tas Hitleris. Dabar gal jie pasikeitė, tie vokiečiai. Ne visi juk, kaip sakant, ne visi. Aš nežinau, jie atsiprašė Lietuvos šita, ką jie darė, šita va, kad žydus šaudė, kad žmonių tiek šaudė, kad čigonus šaudė. O Lenkijoje kiek sušaudė? Lenkijoje labai daug taip pat sušaudė.

Answer: Aš buvau Osvencime, aš mačiau tuos lagerius, Osvencimą.

- Va taip, va, irgi labai daug sušaudė. Bet va.

- Tai jus kai suėmė, dabar kiek laiko jūs gete pragyvenot? Ar ilgai?

Answer: Neilgai, gal kokią savaitę tiktai, ir atgal vežė mane. Atgal vežė mane.

- Kas getą saugojo? Ar vokiečiai, ar lietuviai?

Answer: Na, kad dabar sunku tau pasakyti, žinote, va. Girdėjosi ir lietuvių kalba, ir girdisi vokiečių kalba, reiškia.

- Kaip apsirengę buvo tie sargybiniai?

Answer: Vokiškai viskas, viskas, forma kaip reikia, kaip paložio.



- Civiliai nesaugojo?

Answer: Ne. Gink, Dieve, ne. Jie tarnavo, tarnavo. Na, dabar, daleiskim, pas mus kita, neduok, Dieve, valdžia užėitų, paimtų į kariuomenę ten, viską, na ir viskas. Taip pat ir ten buvo.

- Kaip jūs gyvenot tą savaitę gete, Panevėžy?

Answer: Nieko. Aš žinojau, kad atgal važiuosiu, ir viskas.

- Kur atgal?

Answer: Į Pravieniškės.

- Ne. ne. Gete, kai jus areštavo tą naktį?

Answer: A, gete kaip mes ten buvom? Na, ką. Valgyt nieko neturėjom, nieko nedavė mums valgyt iš karto. Ką iš namų turėjom, ką iš buto paėmėm, tai po biškį ten ir dalinomės, po biškutį va. Tiktai tą paršiuką, vienu žodžiu, kur sakiau, nuėjom -- papjovė dėdė Mykolas. "Ta mėsytė, sako, reiks jums ant kelio". Užsūdėm dar -- jis nedidelis labai buvo, va toks va buvo. Užsūdėm, reiškia, į maišus. Teta į maišą, man į tašę idėjo, atsimenu, dėdės taip pat į maišą tą mėsą užsūdytą. 3:33

- Jau užsūdytus gabalus?

Answer: Gabalais padarė, reiškia, gabalais susūdė tą mėsą. Na, tai ką, į mišką eidavo Pravieniškėse virti, paima ugnį padaro ir kepa tą mėsą, pjauna jie ir kepa. Būdavo, taip darydavo, bet vienam, kitam, trečiam ir tos mėsytės nėra. Visi nori valgyt, reikia dalintis. Ateina, prašo, duok man, duok man, ir duoda baba amžinatilsį. Nebuvo ten mėsos.

- Tai jūs vieni ir turėjot tą paršiuką, reiškia, Pravieniškėse, daugiau niekas neturėjo?

Answer: Niekas, gink, Dieve, niekas neturėjo.  
Niekas neturėjo, tik mes vieni turėjom tą paršiuką.

- Tai savo šeimoj tą paršiuką ir suvalgėt?

Answer: Tai savo šeima, bet ir kiti prašo nebagai, valgyt nori. Na, ir kitiems duodavo baba. Paskui vieną kartą neturėjom ko valgyt, nieko. Broliukas paėmė, kur mirė va dabar va tas, paėmė ir suvalgė tas dvi paikas duonos. Dabar aš ateinu iš darbo, tas taip padalino po biškį, žinai, va, kai ateinam iš darbo, ką valgyt, o jis viską suvalgė. Amžinatilsį tegul dovanoja jis man, kaip šėriau per mordą, jau daviau per veidą jam: "tai tu vienas nori valgyt, o brolis nenori valgyt, sakau, a?" Na, žinai, vaikas, pats mažiausias jis buvo, pats mažiukas jis buvo. Na, suvalgė, tai suvalgė, ką jam padaryti, sakau, "reikėjo broliui palikti". Toks gyvenimas buvo.35:12

- Čia jus paėmė į tą getą, čia jau žiema buvo tada, taip?

Answer: Žiema buvo. Po Naujų metų, Dieve brangus.

- Kelinti metai buvo?

Answer: Sausio mėnesio pabaigoj šitas buvo.

- O kelinti metai čia buvo?

Answer: 1943 metais, jau užstojo.

- 1943 metai?

Answer: 1943 metais, stojo.

- Suėmė, reiškia, jus?

Answer: Suėmė mus 1943 metais.

- Tai jūs pusantrų metų gyvenot laisvi Panevėžy išeina, taip, nes 1941 metais atėjo vokiečiai, paskui buvo 1941-1942 metų žiema, reiškia?

Answer: 1945-tų tik kaip karas pasibaigė.

- Paleido. Jo.

Answer: Tai iš tenai paleido. Aš rudenį atvažiavau, reiškia.

- O jus suėmė į getą, reiškia, 1943 metais?

Answer: Trečiais metais, tiksliai.

- Tai jūs pusantrų metų buvot laisvi visiškai?

Answer: Ten taip, mes buvom...

- Panevėžy gyvenot?

Answer: Panevėžy.

- Laisvi gyvenot.

Answer: Laisvi gyvenom, korteles duodavo, būdavo, žinai. Anksčiau prie vokiečių korteles duodavo ten ant sviesto, duodavo ten ant duonos, ant cukraus, ten ant ko. O paskui iš karto viską.

- O pusantrų metų, reiškia, jūsų vokiečiai nejudino?

Answer: Ne, nejudino, nieko. Tik labai gaila buvo žydėlių amžinatilsį. 3:36:24

Tape 4

- Sonia, tai dabar jūs papasakokit apie, sakėk, Krakėse jūs?

Answer: Apie Krakės. Ten puseserė mano gyveno, ir aš nuvažiavau pas ją. Matau, ten labai daug žydėlių buvo, ašminatilsį, žinote, ir visi pradėjo sakyti, kad šaudys jau ten. Parodė man tą daktarą -- mes stovėjom su pusesere, jis miręs yra, amžinatilsį. Toks ryžas jis buvo amžinatilsį, labai gražus vyras, toks pilnas buvo, žinai, jaunas. Ir namą parodė man jo, "va čia", sako, "jis gyveno", bet daug ten buvo jų, labai, žinot, šitų. Varydavo juos su tais, kaip vadindavo... su tais, kur šauna žmones.

- Šautuvais.

Answer: Šautuvais.

- Šautuvais.

Answer: Šautuvais. Aš vis pamirštu pasakyt.

- Ar su šautuvais, ar su automatais juos ten varydavo?

Answer: Tokie ir trumpi buvo, ir ilgi buvo, ir trumpesni. Va šičia, žinot, užsidėjęs, va šitaip, va ir varydavo juos, reiškia, ten va. Jeigu kitas greitai neina, reiškia, žinot va, tai su priklada ateina ir duoda. Net taip mačiau!

- Kas taip darydavo, ar vokiečiai?

Answer: Vokiečiai ten. Gal ir mūsų buvo, žinai, ten. Neilgai buvau aš ten, žinot va, ir palikau taip va, ir išvažiavau aš greitai atgal. 4:2:22

- Tai čia dar prieš šaudymą buvo, ar juos?

Answer:Prieš šaudymą, jie suimti buvo.

- Ir kur juos laikė?

Answer:Aš nežinau, neklausiau šito, negaliu pasakyti, bet ten kur tai laikė juos, sakė sesuo mano.

- Tai ką jie darė, kai jūs atvažiavot tą dieną, tie žydai?

Answer:Na, ką jie darė? Varinėdavo juos visur, žinote va, visur varinėdavo juos, vaikščiodavo jie su kanvojais, su viskuo, va šitaip va. Bet buvo ir lietuviai, kalbėjo lietuviškai.

- O tie lietuviai, kurie kalbėdavo lietuviškai, kurie varinėdavo tuos žydus, ar jie uniformuoti buvo, ar su savo?

Answer:Uniformuoti buvo, viską, formuoti buvo, nė vieno civilio nebuvo, nemačiau. Su forma visi buvo.

- Na, o tą daktarą kaip atsimenat?

Answer:Aš atsimenu. Kaip man parodė, "va tas, sako, daktaras". Mano puseserė ten gyvena ir žinojo jį. Sako, "labai geras daktaras jisai"". Aš taip pasižiūrėjau, taip man gaila pasidarė jo, vaikų turėjo, žmoną jis turėjo savo. Ir tą namą man parodė, reiškia, va čia, sako, jis gyveno, va šičia va". Tai ten pulkais varinėdavo, ne taip kad po vieną, žinot, varinėdavo.

- Kaip jis buvo apsirengęs, tas daktaras?

Answer:Kad dabar neprisimenu.

- Gerais drabužiais, ar?

Answer:Gerais drabužiais. Dar nebuvo uždėti, kaip jie, tie numeriai. Nemačiau tų numerių dar, nemačiau. Pradžia tokia buvo, žinai, ten. Gaudė po namus, jau varinėdavo, suimdavo, suimdavo, suimdavo juos visus.

- Tai jūs buvot turbūt Krakėse tą dieną, kada jau juos varė į getą?

Answer:Musėt. Aš nepaklausiau va, žinai, taip va. Aš nežinau, kur varinėdavo juos, vienu žodžiu. Tik sakė, kad visi kalba, sako, sušaudys žydėlius. Aš labai dėmesį kreipiau į tą daktarą, kur parodė man, kad labai geras daktaras, reiškia, buvo. Aukštumas jo buvo toks va, kaip jums pasakyt dabar.

- Kaip jis?

Answer: Ne, kaip va tas ponas, va tas, va. Toks aukštumas buvo, tik šviesus buvo, plaukai šviesūs buvo pas jį labai, tokie ryži plaukai buvo, raityti. Ten daug jų buvo, žinai, varinėdavo juos. Nepaklausiau, nedaėjo, kur juos varinėjo, tik sako, kad "sušaudys juos."

- O tą daktarą mušė, jūs nematėt?

Answer:Nemačiau. Tik kitą ten su šitais, su prikladais -- gal negalėjo paeiti senutė. Aš tai šitą mačiau savo akim, kai varinėjo, ne su ta, bet su ta davė jai ten.

- Buože, vadinasi.

Answer:Kad greičiau eitų, reiškia.

- Tas, kur medinis šautuvo galas?

Answer: Taip. Medinis tas šautuvas, kur yra, tai su šituo va, reiškia, va šitaip va. Tai šitą aš mačiau tikrai, ant mano akių buvo.5:17

- Ir ką taip mušė, jūs matėt?

Answer:Na, ten tuos kitus žydus, tas tai ėjo nebagas, amžinatilsį tas daktaras. Niekur jis, ramiai labai, žinot, galva nuleista pas jį buvo. Aš taip labai dėmesį kreipiau į tą daktarą bendrai, va. Na, vaikai ten tokie buvo mažiukai, ir į tuos vaikus kreipiau dėmesį. Bet nepagalvojau, kad taip bus, kad juos šaudys. Kalba žmonės, gal sušaudys va. Bet pradėjo rinkti jau va, tą momentą, rinkti iš namų jau, varyti. Iš namų jau varė.

- Ką jie buvo su savim pasiėmę, tie žydai?

Answer:Nieko. Tuščiom nuėjo, tuščiom. Atsimenu labai puikiai, kad pas jį buvo toks, baltiniukai buvo ir rudos tamsios kelnės buvo ant daktaro. Aš šitą atsimenu, labai žiūrėjau į jį. Ir baltiniukai buvo šviesūs tokie biškutį, tokios ar mėlynos, neatsimenu gerai, tokios paloskos eidavo, žinot va, rumbeliais tokiais va buvo. O taip kiti tai taip buvo apsirengę sau, kaip reikalinga jau. Tas tai labai buvo susinervavęs, tas daktaras, labai net, net labai. Galva tik nuleista pas jį buvo labai. Gal jie negalvojo, kad sušaudys juos.

- Ar jisai vienas buvo, ar su žmona, su vaikais?

Answer:Ne. Jis vienas, kiti buvo, o žmona buvo jau paimta jo, o jis atvažiavo. Jis buvo išvažiavęs kur tai. Jis atvažiavo ir jį sugavo.

- Tai jis nežinojo, kad suima dabar tuos žydus?

Answer:Taip. Jis iš kur tai, nežinau, sesuo sakė,

kad jis buvo išvažiuavęs. Dabar tik atvažiavo, va, pagavo jį, namuose rado, sako, iš namų. Ir aš mačiau, kaip jį iš namų, reiškia. Ten kak ras turgus buvo, atsimenu, ir ten daug žmonių buvo iš kaimo privažiavę. Žinai, kaip turgus, va. Ir juos ten va gaudydavo po namus, po namus gaudydavo.

- Tai kuriais čia metais buvo?

Answer: Kuriais metais dabar, aš neatsimenu dabar metų, tikrai. Po žydų, reiškia, mus paėmė, po žydelių, atsimenu.

- Bet tada jūs laisvi važiavot į tą, reiškia?

Answer: Vežė mus, nekabino.

- Ir Panevėžy buvo dar žydai, ar jau buvo Panevėžio žydai sušaudyti, ar dar ne?

Answer: Dar nebuvo. Dar nebuvo, dar nebuvo sušaudyti.

- Ai, tai čia buvo 1941 metų vasara, tada čia turėjo?

Answer: Žinau, kad su trumpom rankovėm.

- Nes žydus šaudė vasaros gale, turbūt čia kažkur.

Answer: Va. Su trumpais šviesiais baltiniukais, kelnės buvo ant jo.

- Ir šilta diena dar buvo.

Answer: Šilta diena tokia buvo. Nelabai jau šilta diena buvo ten Krakėse, atsimenu. Bet jau gaudė visus, gaudė po namus jau, visur visus ir vežė.



- Ar teko jums matyti savo akim, ar jūs prisimenat, kad būtų užmušę kokį žydą?

Answer:Nemačiau, negaliu pasakyti šito.Aš negaliu.

- Krakėse ar Panevėžy?

Answer:Negirdėjau šito, nežinau, neklausinėjau. Aš ilgai ten nebuvau, keturias dienas tiktai buvau, ir viskas. Išvažiavau iš tenai aš jau, o čia, tai čia... Ką jie norėjo, tą darė, kaip aš mačiau.

- Oi, keturias dienas, tai ilgai jūs Krakėse buvot. Kaip tik tas dienas.

Answer:Ketvirtą dieną aš Panevėžy buvau, aš atsimenu.

- Tai dabar tą daktarą jūs matėt kuria dieną?  
Pirmą, antrą, trečią  
tenai?

Answer:Neprisimenu aš tikrai. Kai aš atvažiavau... Aš atvažiavau, ant rytojaus į turgų nuėjom. Mano ta puseserė, nuėjo į turgų, sako, "jo žmona paimta", dar sako, "jį dabar paėmė". Aš labai ilgai žiūrėjau į jį. Dar mes paėjom, ne vienas ten buvo, daugiau buvo ten žydelių. Bet pasakykit, kas iš to, jau nebėra žmonių, sušaudyti.9:52

- Matot, Sonia, mums yra svarbi kiekviena smulkmena, viskas mums yra svarbu, ką žmonės prisimena. Ar užmušė, ar mušė, ar varė, viskas.

Answer:Mušė su tais, aš pasakau iš karto tau, mušė su šitais va.

- Vaikus mušė?

Answer: A?

- Ar vaikus mušė?

Answer: Vaikus, nemačiau, kad muštų. Didelius mušė, vaikų nemačiau. Taip pat vaikus girdėjau tiek, kiek šaudė čia Panevėžy, tai gyvus taip pat metė, sako, visus nešaudė, aš jums pasakau iš karto. Taip pat, kaip buvo mums čia Pra... Pravieniškėse, taip pat ir čia buvo. Beveik gyvus vaikus metė į duobę.

- Sonia, dar tada jau prieš pabaigą, prieš pertrauką, nes mes neįrašėm, jūs labai gražiai pasakojot, kaip jūsų močiutė sakė. Močiutė sakė?

Answer: Babytė mano, tėvo motina, sako, bus mums kaip žydeliams, sako, buvo.

- Kada jinai tą sakė?

Answer: Kada, reiškia, jau pradėjo žy... žydus varinėt ir juos jau sušaudė, ir kada mus atėjo ir paėmė, tada ji pasakė. Jai priepuolis iš karto, o mes žinom, kad vokiečiai čigonus nelabai myli, žinojo baba amžinatilsį.

- Iš ko jūs tą pajutot?

Answer: Baba man sakė tą, baba. Jie kitų tautų, sako, nemyli, tiktai savo vieną tautą myli, sako šitaip baba, sena buvo. Protinga buvo tokia senukė, labai. Tai ji taip sakė. Tai jeigu aš tetai pasakiau -- teta jau metuose, aš pacankė, sako, "už ką mus šaudys?"

- Tai, kai baba pasakė, kad čigonus irgi šaudys, tai šeimoj netikėjot dar jūs?

Answer: Niekas netikėjo. Teta ir ta netikėjo, jau buvo išvežta į Pravieniškės teta su manim, teta Dora amžinatilsį, ir tai netikėjo jinai, "už ką,

sako, mus šaudys". Tik baba viena pasakė tą žodį, sako, "bus taip, kaip žydeliams amžinatilsį, jie sušaudys ir mus." Taip baba pasakė šita, bet niekas į galvą neėmė, bet aš tuos žodžius prisimenu. Ir paskui babai labai neaišku buvo, kaip atėjo kunigai jau, čia šliūbą duoda, čia ir krikštija, vienu žodžiu. Žinai, vaikas tai vaikas, kaip sako, ten. Baba suprato, kad čia negerai labai bus. Ir čia priepuolis tuoj buvo jai. Vietoj tai vaistų nėra, lašiukų buvo, atsimenu, pas ją. Priepuoliai buvo labai. Ir ten Pravieniškėse priepuoliai pradėjo su širdim būti, motina suprato, kad viskas, čia jau negerai su baba. O tetai kaip pasakiau, tetai Dorai, tai ana netikėjo, pasakė, "už ką mus šaudys". Nepagalvojo, kad šaudo žmones. Ir tas amžinatilsį bachuras, aš galvoju, kad nebegyvena jau tas kareivėlis mūsų, kur buvo, kur tarnavo ten, bet jis žinojo viską. Jis viską žinojo, jeigu pasakė, kokia raidė eis pirma, šauks, va. Pasakė, "tavo pirma eis", sako, tai iš kur jis galėjo žinoti šita viską. Žinojo.

- Reiškia, jis matė kitus kartus, kaip būdavo.

Answer: Taip. Ten matai va: renka po pavardę, po pavardę, kur "O", paskui veda į tą mišką ir ten šaudė jau. O vaikus mažiukus nešaudė, gyvus matė į duobę.

- Kas tą matė?

Answer: Žmonės ten matė. Ten, kur gyvena žmonės. Jeigu žemė, reiškia, dvi dienas ar tris, kiek ten sakė, kad va taip, va judėjo pakol užduso žmonės. Pakol užduso žmonųs. 14:27

- Bet jūs nematėt, reiškia, kaip buvo, ten kai šaukė pagal pavardes, paskui jūs pakėlėt ranką ir kas paskui buvo, kai jūs pakėlėt ranką?

Answer: Tiek jis man pasakė... Matai kaip man pasakė: kad "jau duobės tos ten iškastos, žinote. Ar penktadienį, ar šeštadienį, sako, naktį ateis ir paims jus". Taip ir pasakė jis viską man. Aš tetai sakau, "taip ir taip, taip ir taip" - netiki. Ir paskui, kada naktį atėjo, aš prisimenu, kaip jis man pasakė, paėmiau sau labai į galvą. Čia va visos partijos stovi, vyrai tada visi, moterys ir vaikai ir viską į tą pusę, viskas buvo va šičia va. Kur jų tas jau, ten kur vokiečiai buvo, prieš tą namą, lempos dega didžiausios ten, žinai, naktį, šviesu. Ir šaukia. Ir aš prisiminiau tą kareivį, kaip jis man pasakė. Kada iššaukė mano pavardę, aš iš karto ranką iškėliau irėjau.

- Ar jūs viena buvot, ar buvo dar kiti, kurie taip darė?

Answer: Pirma mane iššaukė, nieko. Kap jis sakė tokių pavardžių ant tokių raidžių iššauks. Tavo, sako, ant "B" bukvos, tu gali pirma papulti, va taip. Iš kur jis žinojo, aš nežinau šito dalyko. Taip ir buvo.

- Tai jūs iškėlėt ranką ir kas toliau?

Answer: Aš iškėliau tą ranką savo irėjau prieš vokiečius ten. Bombonešis, kaip jis vadinosi, vadino jį. Na, pats vyriausias galava ten buvo. Jis pasakė "gut, gut, šeininke, gut, Sonia". Gerai, kaip jis pasakė ant mano pavardės "gerai" kad aš iškėliau ranką, vokiškai jau parodžiau, kaip kelia vokiečiai. Ir sakė man tas bachuras, sako, "tik šitaip padaryk".

- Paskui jūs ištraukėt savo broliukus?

Answer: O broliukus aš ištraukiau tada, žiūriu, čia jau kitus šaukia. Žiūriu, kad mano broliukai pas lenką, jie stovi prieš mane ir verkia. Ir aš

taikinu juos paimti iš tenai, iš tos vietos, netoli mes buvom vieni nuo kitų. Va šitaip buvom dabar va, šitaip va. Aš greitai pribėgau ir vieną už plaukų, kitą už plaukų ir partraukiau į save vieną broliuką ir kitą. Paskui pradėjau rėkti, sakyti, "kelkit rankas, sušaudys" - čigoniškai ir rusiškai sakiau šita. Aš nežinau... Jaujiems neįdomu buvo vokiečiams, aš taip galvoju dėl to, kad jie ant šito jau stovėjo, kad sušaudyt. Tai, kas pakėlė rankas visi, tie pasiliko gyvi, o kas nekėlė, tuos visus sušaudė.

- Ar daug buvo tokių žmonių, kur pakėlė rankas ir išsigelbėjo?

Answer:Daug. Kai pradėjau rėkti: ir rusai, ir lietuviai, mūsų žmonės... Jie pamatė, kad aš iškėliau tą ranką, tuoj į šoną, tuos į šoną. O tuos visus atgal, reiškia, toliau jau nuo mūsų. Ir mus iš karto atskaitė, kiek žmonių, kiek moterų - ir mano brolių tą. Kaip jie ten, gal Dievas davė taip, juk jų dokumentų nebuvo, o gal buvo, buvo turbūt, buvo. Bet jie pamatė, kad čia stovi jau jie. Va kame dalykas yra, pamatė, kad čia stovi, reiškia, tai jie jau praeina. O tie visi, baba mano ir teta amžinatilsį, ir pusbroliukai buvo mažiukai, gražūs labai vaikai - buvo dėdės vaikai, reiškia, mano tėvo brolio vaikai. Brolio vaikai, reiškia, mes pusbroliai buvom, visus tuos sušaudė lig vieno.18:44

- Tai dabar, kai jūs pakėlėt ranką, jus atskyrė. Ar jus varė dar iš karto į lagerį, ar jau varė iš lagerio?

Answer:Ne, iš lagerio. Mus pirma į aną pusę laikė jau, kur važiuot, o tuos, kur šaudyt, į tą pusę. Mat, kad aš sakau: "kelkit rankas" Kiti supranta, kiti nesupranta, žinai.

- Ir kiek jus taip laikė vienoj pusėj ir tuos žmones, kur šaudė, kitoj pusėj?

Answer:Na, žinot, jie ten paskaitė, kad nesumeluočiau, čia pirma valanda buvo, apie pora valandų gal.

- Kas buvo po poros valandų?

Answer:Po poros valandų mus išvarė iš lagerio. Mes pieškom, o jie pasiliko. Mus pieškom varė į vagonus ten. Lietuvių važiavo labai daug. Važiavo labai daug. Ir rusai, ir lenkų. Lenkai buvo.

- Tai čia jau iš lagerio varė ir lietuvius?

Answer:Mus išvarė jau iš Pravieniškių ten, o tuos uždarė ir paliko ten.

- Kada juos sušaudė?

Answer:Naktį šaudė.

- Tą pačią naktį?

Answer:Tą pačią naktį šaudė juos, kai mus išvarė. Iš karto pavarė juos šaudyt.

- Iš kur jūs tą sužinojot?

Answer:Aš šitą sužinojau kaip atvažiavau 45 metais, ir aš iš karto važiavau ten. Iš karto, sako, pradėjo šovimas eiti. O ten netoli ta duobė buvo, kur sakė tas bachuras, kad ten jau iškasta, gatava, viskas paruošta.

- O jus, reiškia, varė į stotį ir į traukinį?

Answer:Mus į stotį pieškom varė, pėsti ėjom, visi

ėjom pėsti. Į vagonus mus sukišo ten, vagonai buvo Pravieniškėse, ten. Iš Pravieniškių ten kiek mes paėjom, negaliu pasakyti dabar, kiek ten kilometrų. Per tą miškąėjom atsimenu ir paskui prie stoties, ten į vagonus mus visus varyti. Į vagonus, į vagonus varyt, va...

Vandens nedavė mums gerti, prašėm kareivių, kad duotų vandens, nedavė, kurio pro jūrą važiavom, sako, sūrus vanduo, nedavė mums vandens to sūraus. Ir to sūraus prašėm, nuleidom butelį ten, kad pasemtų kur tas sūrus vanduo mums, pasėmė vienas, davė, bet sūrus buvo labai jūros vanduo. O tuos visus sušaudė. Net girdėtis buvo, kaiėjom, kaip šaudė. Net girdėti buvo, va. Tada jau teta pradėjo verkt, "gal teisybę tu sakai, kad sušaudė, bo šaudo" sako. Paskui vėl partiją atvežė, vėl sušaudė. Katrie papuolė, papuolė, ir mes susitikom ten Vokietijoje, ne Francūzijoje, bet jau Vokietijoje, atvežė kitus. Viena paliko šešis vaikus.21:55

- Tai čia iš Panevėžio čigonų, reiškia?

Answer:Ne iš Panevėžio jie buvo. Paskui mano dėdė apsivedė kaip grįžo iš Vokietijos, grįžo Malvinka amžinatilsį, mirė dabar neseniai jinai, ji šešis vaikus paliko ten, sušaudė juos taip pat, sušaudė.

- Pravieniškėse?

Answer:Pravieniškėse paliko ir čia, ir Panevėžy paliko, tik vieną paėmė vaiką su savim, o tuos visus sušaudė. Pakavojo taip ir paėmė.

- Kiek laiko jūs važiavot, kada jau jus ten pakrovė į tą vagoną?

Answer:A, į Berlyną mes atvažiavom, ten valgyt mums davė.

- Iki Berlyno nedavė?

Answer:Nedavė nieko. Tik ta senutė, kur sakiau, kur šinelį turėjo terbytėje tokia duonytė, žinote va, tai po biškį visiems duodavo. Būdavo po biškį va, kad nesusilpnėtume. Berlynan atvažiavome, išvarė mus, žinai, vokiečiai pasakė mums klauptis ir klaupėmės. Atsitupi jau kaip karaliams kokiems, žinote. Na, paskui sako "Aufstehen, aufstehen" -- nuvedė mus ten, na ir ten kaip dabar maroženai yra tos tokios, kaip jas vadina, na ir popieriniai -- ledus kur deda, na tai tokia va sriubytę pylė, tokia juoda, atsimenu. Aš beveik laikiau tą, dugnas prisišildęs buvo.

- Išbėgo jinai?

Answer:Nu, išbėgo. Aš nevalgiau, nepapuoliau ant to valgio sriubytės.

- O iš kur jūs žinot, kad čia Berlynas?

Answer:Man pasakė, kad Berlynas jau čia.

- Vokiečiai pasakė?

Answer:Tai bachurai važiuoja visi juk, rėkia, žino, mato, kad Berlynan atvažiavom.

- Tai kiek laiko jūs važiavot iki Berlyno?

Answer:Septynias dienas. O ko jie mus laikė labai ilgai... Grįžo iš kitur, tai paima kur tai, vis kiša į tą vagoną. O vagonas ilgas, žinote, kur kiaules veža, gyvulius kur veža, žinote, šitoks va.

- Reiškia, kur tas traukinys sustoja, tai vis prikiša naujų žmonių?

Answer:Naujų žmonių prikiša.



- Kas buvo tie žmonės?

Answer: Aš nežinau, lietuviai buvo, lietuviai.

- Kaip jie ten pakliuvo?

Answer: Aš nežinau, paskui buvo -- ir rusiškai kalbėjo.

- Jūs pasikalbėdavot su tais žmonėmis?

Answer: Ne, mes negalėdavom pasikalbėt, bet vyrai pasikalbėdavo mūsų. Vyrai mūsų pasikalbėdavo.

- Jūs buvot vienam vagone su vyrais kartu?

Answer: Ne, moterys atskirai buvo, o vyrų vagonai atskirai. Vyrų nebuvo, tik moterys ten pas mus buvo.

- Septynias paras vežė?

Answer: Laikė mus septynias... na marino, vienu žodžiu. Negalėjo, gal dėl tų žmonių, norėjo ką va, paimti.

- Sakykit, jūsų vagone visi išgyveno, ar buvo, kurie numirė pakeliui?

Answer: Vagone viena rusytė numirė. Dar išprotėjo iš tų nervų, atsimenu, jinai Nebagė mirė. Viena rusytė. Ta rusytė, matai, iš Pravieniškių važiovo, iš tenai kartu važiovom. Išprotėjo, taip staigiai bloga buvo, ir jinai mirė. 25:39

- Tai septynias dienas jūs be vandens buvot?

Answer: Be vandens, be nieko, tik ten, kai Berlynan atvažiovom, tą sriubytę davė ir tą sriubytę aš neišturėjau, iškrito tas dugnas ir išsipylė.

- Tai daugiau nedavė jums, kai išsipylė?

Answer:Nedavė, nedavė. Paskui duoną atnešė mums. Baltą, atsimenu, duoną. Ant Rytojaus, atsimenu, atnešė. Ten stovėjom labai ilgai, tam Berlyne. Atnešė duoną, reiškia, bakoniukas forminis kaip pas mus dabar, baltas. Keturiems davė, tai ką, keturis atpjauni ir nėr.

- Keturiems bakoniukas, reiškia.

Answer:Bakoniukas keturiems žmonėms -- žinot, tik silpna darosi dėl to, kad maisto nematai. Tik ta senutė išgelbėjo mus, kur turėjo pusę maišiuko tokių, džiovintą tokią duonytę, žinot. Turėjo.

- Dabar kai jūs važiavot tas septynias dienas, reiškia, tas vagonas šaltas buvo? Jums šalta buvo?

Answer:Šalta.

- Ten daug žmonių buvo?

Answer:Na, nemažai buvo moterų, ant žemės ten miegodavom, viską. Nieko nebūdavo, ką ant savęs, taip ir gulėdavom mes. Ir viskas. Paskui toliau į Vokietiją važiavom, ten šilčiau, šilčiau biškį buvo, atsimenu.

- Per kur oras įeidavo į vagoną?

Answer:Oras... Langas, šita, uždėta dratai buvo tokie, langas buvo.

- Atidarytas visą laiką?

Answer:Ne, jis neatidarytas, bet rešotkos uždėtos. Uždėtos, reiškia, storos tokios buvo.Uždėtos. 27:45

- Bet langas tuščias, reiškia, oras įeidavo?

Answer: Tuščias, ir įeidavo oras. Dar mes uždengdavom.

- Tai oro netrūkdavo jums?

Answer: Oro netrūkdavo dėl to, kad vienam gale langelis toks buvo į vieną pusę ir į kitą pusę. Ne taip, kad vienas langelis būtų, jie ten nedideli langeliai, žinote. Bet kada jau vakaras, tai mes jau uždengiam tą, kad vėjas neitų... Dėl to, kad mes neturėjom užsikloti niekuom.

- Na, o kaip į tualetą kai reikėdavo nueiti?

Answer: Na, ką ten, atsiprašom, atleiskit man, į tualetą, taip va prie durų stovi ir daro.

- Viskas vagone?

Answer: Taip. Net gėda pasakoti, žinot.

- Čia istorijai irgi reikia tokius dalykus pasakoti.

Answer: Na, ką darysi.

- Reiškia, viskas pasilikdavo vagone?

Answer: Vagone būdavo, taip. Dar tokia fortkytė, žinote, buvo tokia va, tai kas padarydavo, atsiprašant, padarydavo, tai per tą langelį išmesdavo tokius va... tokius va riešutėlius, žinote.

- Tai jūs taip davažiavote iki Berlyno?

Answer: Iki Berlyno nuvažiavom.

- Toliau?

Answer: Toliau tiesiai mes į Franciją.

- Kiek laiko Berlyne prabuvot?

Answer: Kad neatsimenu dabar, tikrai.

- Kur gyvenot Berlyne?

Answer: Vagone mes buvom.

- Tam pačiam vagone?

Answer: Tam pačiam vagone, mes niekur negyvenom, mes vagone. Sustojo vagonas, taip ir stovėjo.

- Ten tiktai sriubos davė ir toliau vežė?

Answer: Ir toliau vežė mus. Va šitaip va darydavo. Gal greičiau būtų vežę, bet, žinai, kai važiavo, kamavo, visus žmones varinėdavo į vagonus iš kitų miestų.

- Tai visą laiką iki pat Prancūzijos ateidavo ir varydavo vis naujus žmones?

Answer: Ne, ne į Fran... Čia jau pasibaigė. Ten jau lenkiškai kalbėdavo, Belarusija, ar kaip ten buvo, iš tenai labai imdavo daug žmonių, iš tenai labai imdavo, taip pat daug žmonių. O paskui, kai važiavo iš Berlyno, nepaėmė nieko.

- Tada jau vežė iki Francijos?

Answer: Iki Prancūzijos vežė mus, ir atvažiavom į Prancūziją. Aukštas namas, pasižiūrėjau per langą, kaip jie vadinasi, tie žvėriukai, kur dabar šoka jie vandenį, kaip jie, pilna ten jūra.

- Delfinai.

Answer:Delfinai. Pasižiūriu, nabagas guli. Pilna jų ten labai! Taip, sakau, norėčiau eit pasižiūrėt jų, bet niekas neleidžia ten mūsų. Bet, matai, ilgai nelaikė ten mūsų, greitai iš tenai... 30:41

- Bet jūs, kai Prancūzijoje į tą atvežė namą, ar ten jau buvo žmonių?

Answer:Bu... Nebuvo nieko, ten lageris buvo toks.

- Bet jau gyveno ten žmonės, kaliniai?

Answer:Kaliniai?

- Jo.

Answer: Kaliniai buvo, bet žmonių tų civilių nebuvo ten. Durys didelės tokios, žinot, neatsimenu, geležinės ar medinės buvo, bet stiprios tokios durys labai buvo. Ir varo, ir atvaro atgal, va šitaip buvo.

- O tarp Berlyno ir Prancūzijos jums valgyt duodavo?

Answer:Davė. Duonos duodavo.

- Paskui jau duodavo, reiškia.

Answer:Duodavo duoną. Tai, sakau, ant keturių žmonių bakaniukas, juodos ne, balta tiktai.

- Čia pakeliui, reiškia.

Answer:Aha. Balta duona tiktai. Na kas ten yra? A čia man duoda?

- Na, gerai. Ir dabar, kai jūs atvažiavot jau į tą

lagerį Francijoje, kas buvo? Pirmiausia kaip jus ten priėmė?

Answer:Suvarė mus, ir viskas. Viršininkas atsirado ant to viso lagerio.

- Kas viršininkas buvo?

Answer:Vokietis. Vokiečiai, vokiškai kalbėjo.

- Ką jums pasakė?

Answer:Na, ką jie pasakė, aš dar gerai vokiškai "šlafen", reiškia, eisite miegoti.

- Ar buvo kokia pirtis, dezinfekcija, va jus kai iš to traukinio atvarė?

Answer:Nebuvo nieko. Būdavo, į darbą eidavom, jeigu pasiprašom, tai kur nebūt vandeniukas yra, tai nusiprausiam, ten ką. Nebuvo nieko, neduodavo mums.

- Tai kai išlipot iš traukinio, reiškia, nedavė jokios pirties?

Answer:Nedavė jokios pirties, nenuvarė, nei pirties... Tiktai nuvarė mus į pirtį... Palaukit, palaukti, čia ... Kaip dabar važiuojam mes ant Druskininkų, kaip tas miestas vadinasi.

- Grodno.

Answer:Va.

- Grodno.

Answer:Į Grodno atvažiavom, ten į pirtį mus vedė, va, ir daugiau niekur.

- Ak, iš Pravieniškių, reiškia, išvežė?

Answer: Į Pravieniškęs, ten į pirtį mus vežė,  
reiškia, Grodno.

- Paskui Berlyne nebuvo, Francijoje?

Answer: Ne, nieko.

- Tai po Grodno pirma pirtis buvo...

Answer: Taip. O paskui ne.

- O Grodno kada pirma pirtis buvo?

Answer: Neatsimenu, nebuvo pirčių ten. Kiek išbuvom,  
tai nebuvo ten. Vandenin einam, pasimaudom ten kur  
nors, kai prieinam kur nebūt. Ar kokią bala randam,  
ar atsikeliam anksti niekada nesiprausę, "los, los,  
arbeit" arba "aufstehen, aufstehen" tiktai va, ir  
viskas. Kamavo žmones, labai kamavo.

- O tas namas, kiek jisai stovėjo, koks atstumas  
iki vandenyno buvo?

Answer: Koks namas, kur mes...

- Kur jūs gyvenot Prancūzijoje?

Answer: Aukštas buvo jisai, kokių keturių aukštų  
buvo padarytas ar trijų aukštų, kad nesumeluočiau,  
kad neprisimenu gerai. Užsukta ten buvo viskas, ten  
užsukta buvo viskas. Kada reikia jau atsigerti, jie  
atsuka

tą vandenį kur tai, nežinau. Šitą aš prisimenu  
labai gerai, o taip buvo užsuktas vanduo. 34:18

- Vandens nebuvo, reiškia, jo?

Answer: Taip. Kada reikia...

- O jūs sakot, kad jūs prausdavotės vandenyne, tai iki vandenyno ten toli būdavo nueiti?

Answer: Ne, ten netoli todėl, kad ant darbo mus varo, žinote, tai mes paprašom. Ten jau prancūzai šeimininkai, kur parodo ką padirbt ten, viską, jie tik stovi ant mūsų, žinote. Tai kaip jie nueina jau, tai mus tada nusiprausti jis paprašo -- tai jis leisdavo. Tik prašydavo greitai, greitai, kad nematytų, kad jis išleidžia mus pasimaudyti.

- O drabužius išsiplaut. Kur jūs plaudavot drabužius?

Answer: Nei mes plaudavom, nei mes nieko tuos drabužius. Aš jums pasakysiu teisybę. Yra vandens, išplaunam, randam kokio vandens, išplaunam, nerandam, neplaunam. Va šitaip buvo. Čia, kur Amerika paėmė mus paskutinį kartą, tai ten jau vandens buvo -- kur paėmė. O taip tai: kur mes va buvom, neduodavo. Laikinai tiktai atsuko, pasako "eikit", ir viskas. Atėjo, užsuko, o dėl ko jie darydavo, aš nežinau šito vis dėl ko... O čia va, kur paskutinį kartą buvom šitam mieste, tai ten vandens jau buvo, bet neleisdavo, mušdavo labai. Tas vokietis mušdavo, kur jį užmušė, neleisdavo. Kad ten vestų kur į pirtį, ką nebūt mus, nebuvo šito.

- Į dušą kokį nors, nebuvo šito?

Answer: Ne, nebuvo šito. Pačios gaunam kur vandens. Kai paleidžia vandenį, tai pripilam kur nebūt, į kokias blešankas. Kad ten nebuvo tų blešankų. Ant darbo kur atneša tokias surūdijusias, tai pripilam ...

Tape 5

Techninis pokalbis



- Ponia, Sona, papasakokit po Francijos kiek vietų jūs sustojot Vokietijoje, keliose vietose jūs buvote?

Answer: Ot, neatsimenu šito, nepasakysiu jums, tikrai neatsimenu. Ai, kur sustojom, kai veždavo, vienoj, kitoj, trečioj vietoj.

- Kur gyvenot? Jau gyvenot, dirbot Vokietijoje?

Answer: Vokietijoje. Sakau, neatsimenu aš tų vietų, va kame dalykas. Vienoj vietoj buvom, taip pat kitoj ten uždarytos labai buvom. Stragus toks buvo vokietis, labai stragus buvo, bet daug ten moterų buvo, ir mes kartu jau kaip tai su jais. Paskui atėjo jisai, atsimenu, atėjo jisai į mūsų tą baraką, "Kom her kinder" ant manęs. Aš išsigandau, bijau eiti, "kom, kom, arebeit" reiškia, eik dirbti, ir dar vieną parinko mergaitę. Dvi buvom. Nuėjom pas juos į kontorą, nuvedė mus jau. Bet, žinai, baisu su tokiais žmonėmis. Na, paskui ten lenkai buvo, kariuomenė visa, kariuomenė ten buvo jų. Bet jie labai nenorėjo jų, lenkai tų vokiečių, labai norėjo važiuoti į Varšavon. Atsimenu, vis sakydavo, "namo norim labai". Sako, "kad greičiau tas karas Baigtųsi", aš sakau jiems lenkiškai, "kaip jūs čia papuolėt", sako, "nachališkai mus paėmė."

- Bet jie buvo ne kaliniai, jie buvo laisvi?

Answer: Laisvi buvo jie, laisvi. Jie, sako, nachališkai paėmė, jie neišsiduodavo, bet aš paklausiau lenkiškai. Mato, kad aš gražiai kalbu lenkiškai, jie man pasakė. Na, tai mes su ta mergaite išplovėm tas grindis ir pamačiau, kad ten byla yra. Ta mergaitė perskaito pavardes, viską, va, sako, turi mus išvežti iš čia, po etapom. Mes nieko nežinom, parašyta, atidėta. Aš tokia šposininkė buvau, paėmiau, rašalinė ten buvo ant

stalo pas ją -- rašalynę ras! ant tų bylų ir išpyliau. Mušė mane vokietis. Išpyliau. Jis už galvos užsiėmė, ką aš padariau, reiškia, tai jis mušė mane labai tada už tą byla. Aš nežinau, ką jie ten darė su ta byla tada. Paskui mus išvežė iš tenai. Išvežė iš tenai į kitą miestą. Kad ten žmogus buvai kaip durnas, aš jums pasakysiu. Prisigalvoji visko: gal taip pat šaudys, kaip Pravieniškėse sušaudė ten, kaip girdėjom tą visa, kaip tas šaudymas, kaip žydus amžinatilsį sušaudė, gal ir čia mus taip sušaudys, žinot va. Na, ir bijodavom kaip tai mes. Aš tai ant vieno jauėjau, tai jeigu tam vokiečiui daviau per galvą, atsimenu. Aš jau ant vienoėjau, man viskas atsibodo ten, žinote, tos kančios, toks gyvenimas. Ir paskui, kai Amerika jau atėjo, čia ir rusai, ir lenkai jau. Bet lenkų labai buvo lageriuose, labai daug buvo. Vyru labai daug buvo, visokių nacių, vienu žodžiu.

- Sonia, sakykit, jūs buvo jauna graži mergaitė. Ar jums buvo sunku, kad jūs esat jauna ir graži? Prie jūsų lįsdavo vyrai?

Answer:Labai lįsdavo, bet aš nei jokių reikalų neturėdavau su jais, aš jums pasakysiu iš karto.

- Pravieniškėse norėjo jus į mišką nutempti.

Answer:Na, tai va. Jeigu ne tas bachuras, aš nežinau, ką jie būtų padarę su manim, jeigu ne jis. Aš nežinau, ar jis būtų nušovęs mane ten. Ką jie norėjo -- jų valia buvo ten. Tai jis išgelbėjo mane, niekas tiktai jis. O teta stovi ir verkia. Čia plaukai mano nukirpti juk yra, vokiečiai nukirpo čia, pas mane kasos buvo. Yra nuotraukos dar su kasom. Nieko nebuvo. Ai, Dieve Aukščiausias. Čia mano kasos buvo, užaugę kasos, va kokios kasos mano buvo, dabar jau viskas. Daug ką yra pamiršta. Pamiršta. Čia va kasos mano.6:17

- Tai jus dabar išvadavo. Koks buvo paskutinis jūsų lageris?

Answer: Buchenvaldas, kur ten parašyta. Yra ir dokumentų pas mane.

- Tai paskutinis lageris buvo, taip?

Answer: Ir paskutinis, kur paėmė mus.

- Ar ilgai jūs buvot Buchenvalde?

Answer: Kad neatsimenu, žinote. Rodos, kad nemažai buvom mes ten.

- Kaip atrodė Buchenvaldo lageris?

Answer: Kaip jis atrodė? Aš ten nevaikščiojau, žinai, taip pat buvom uždaryti. Kada Amerika paėmė mus, duodavo tokius dokumentus, jeigu nori tai, reiškia, išleidžia. Jie labai, matai, norėjo dėl to neleisti mūsų, kad mes bėgom, į namus norim patekti. Galvojom, prašysim pinigų nuo žmonių, duos mums pinigų ir mes nuvažiuosim -- namuose greičiau. Mes žinojom, kad Amerika mus nešaudys ten, nei lenkai, nei rusai jau ten -- mes žinojom šitai, kad šito jie nedarys. Bet mus labai ilgai laikė. Paskui ant peresilkos ten papuoliau, vienu žodžiu, ten daug.. Taip pat reikėjo ten ant žemės gulėti. Paskui iš tenai taip pat ilgai mus laikė, tai paskui jau mus iš tenai, neatsimenu aš to miestelio, iš kokio jau mes važiuvom, bet amerikonai mus vežė. Amerikonai su traukiniu mus vežė, paskui su mašinom, per Lenkiją važiuvom, atsimenu jau, per Lenkiją mus vežė, paskui jau atvažiuvom namo.

- Na, o dar prieš tą išvadavimą iš Buchenvaldo, kas ten buvo tam Buchenvalde, kokie žmonės ten gyveno?

Žydu ten buvo?

Answer: Žydėlių nebuvo jau ten.

- Čigonų ten buvo?

Answer: Čigonų buvo, lietuviai buvo, lenkai buvo, rusai buvo, o žydėlių nebuvo jau, jie nušauti jau buvo. Jau viskas. 8:27

- Kaip jūs gyvenot Buchenvalde, koks buvo gyvenimas?

Answer: Tris bulbas duodavo su lupynėm taip pat.

- Kada duodavo, iš ryto, vakare, per pietus, per dieną?

Answer: Per pietus duodavo tris bulbas, o nuo ryto ten gabaliuką duonos, ar margarino, kokio sviesto, kas ten toks, nedaug labai duodavo - arbata...

- Sakyt, ką darydavo, jeigu nusikalsdavo koks nors žmogus, kalinys?

Answer: Ten niekas nenusikalto -- aš tik viena daviau jam per galvą. Aš tokia atsiradau, visi bijojo, vienu žodžiu, aš jums pasakau iš karto. Jie patys ateidavo pas mus į tą lagerį ir mušdavo mus tas, va tas. Jis viską darydavo.

- Už ką mušdavo?

Answer: Nežinojom už ką mušdavo jis, mušdavo. Ateina su žmona, būdavo, ateidavo jis. Žmona jo nėščia buvo. Ateina, pasižiūri ir davai mušti. Dar draugą kokį atsiveda savo, jis ne vienas būdavo. Bet žmona nėščia. Moteris, matai, viena, tai tu sakytumei vyriui savo... Kodėl tave nerušina? Ir amerikoniai

užėjo, ir tie, ir tie, niekas nerušina tavęs,  
piršto nepridėjo prie jos, tik jį paėmė.

- Ir ta žmona žiūrėjo, kaip vyras muša?

Answer: Ne, nebuvo jos. Jinai žiūrėdavo kaip muša,  
stovi su šuba, su batais stovi. Ji ateina, ji ten  
tvarko viską taip pat, bet mes nesakėm nieko. Jei  
ji pasakytų, "kam tu taip darai?", nesakydavo ji  
šitaip. O kada jau užėjo Amerika, tai jos nerušino  
niekas. Sakydavom, kad ji ateidavo su juo, viską,  
bet nerušino.

- Na, ir kaip jisai mušdavo?

Answer: Na, pas jį būdavo šita, kaip pasakyt tau,  
guminė tokia, va tokia ilgumo, matote va tokia, ant  
rankos taip laiko ir daužo, ir muša. Vienas muša  
taip į galą, į galą, ir bėgam, o jis vija ir duoda,  
vija ir duoda. Kad pasikavoja vienas už kito, tai va  
šitaip va darydavo, jis nežiūrėdavo. Ir lietuvius,  
ir čigonus mušdavo. Čigonius daugiau mušdavo, aš  
jums pasakau iš karto, daugiau mušdavo. Ta senukė,  
ta nebagė amžinatilsį, labai mušė juos, pabėgti  
negali, žinai, iš lagerio. Jis didelis yra, antras  
aukštas, žinote va, bet mus žemai laikė, kitus  
antram aukšte laikė ten, o mus žemai. Ir daugiau  
moterų, ir rusės buvo ten viską va, ir ruses  
mušdavo. Visus mušdavo, kam patekdavo. Ar jam  
psichas toks, ar toks jisai -- nežinau, ar jam  
prisakyta taip daryt su žmonėmis, ar jis pats nuo  
savęs. Jeigu jis pats šeimininkas, pats tvarko  
viską... Aš nesup... 11:59

- Tai jisai mušdavo kieme, ar viduj name?

Answer: Viduj, ten viduj, viduj mušdavo, ateidavo  
ten ir mušdavo.

- Koks ten lageris buvo? Ten buvo ir vyrai, ir

moters ar tiktai?

Answer: Ne, ne, tik vienu moterų ten lageris buvo.

- Buchenvaldas?

Answer: Taip. O toliau gal buvo vyrų ten kur nebūt, žinote. Aš žinau, kad ten tik vienos moters buvo, paskui jau atsirado vyrai. Kai jau karas pasibaigė, ateidavo pas paneles, tada jau buvo... Atsirado lagery, iš lagerio. Bet aš neklausinėdavau, būdavo, nieko.

- Bet kol jūs buvot uždaryti prie vokiečių, reiškia, kol dar amerikoni neatėjo, tai jūs vyrų nematydavot?

Answer: Ne, nematydavom, gink Dieve, šito. Paskui, kai jau atidarė lagerį, tuos dratus nuėmė ten, viską jau, tada jau vyrai ateidavo ir mergaitės ten į šokius. Ir aš eidavau tada į šokius, paskutinį kartą. Eidavom taip va. Belaisvės tiktai buvom. O šokiai buvo, žinote, taip pat dratai ten... Šokiuose susirenka ten, bet leidžia visus jau, bet amerikoni...

- Sakyt, iš Buchenvaldo, iš tų žmonių, kur buvo uždaryti, iš tų moterų ar daug mirė tą laiką?

Answer: Ten, matot, aš jums pasakysiu kame dalykas yra: kaip užėjo jau, karas pasibaigė ir ten pradėjo geriau maitinti, ir prašė, kad nevalgytum.

- Tai čia, kai jau amerikoni atėjo?

Answer: Taip.

- O kol dar amerikoni buvo neatėję, kol vokiečiai laikė tą lagerį, kol jūs buvot kaliniai, ar mirdavo moters?

Answer: Moterys ten, dvi mirė, dvi moterys mirė. Ka, išdžiūvę visos tokios buvo ten, paskui atsigavom, kaip amerikonai užėjo. 14:00

- Tai jūs visos išdžiūvusios buvot?

Answer: Aš buvau. Kaip amerikonai užėjo, tai paskui atsigavom. Ta nuotrauka, kada amerikonai užėjo, padaryta yra. Į rudenį padaryta jinai. Prašau?

- Ar jūs vaikščiojot? Kokia savijauta jūsų buvo?

Answer: Mano savijauta tokia buvo, tik važiuot namo. Jeigu kas pasilenka, tai aš pykstu ant savo tų draugių, pykdavau. Tai pasikavodavo nuo manęs. Tai sakau, "jums negaila savo žemės?" sakau. Taip sakydavau: "kur gimęs, kur augęs..." Na katros ištekėjo, išvažiavo ten į Angliją, Amerikoj, Prancūzijoje ten, taip ir toliau, daug kas pasiliko. Aš nepasilikau.

- O šitas Surkevičius, kaip jisai jus surado lagery?

Answer: Jis, matot, bėgo, atsistojo ten, kad nežinau, kaip jis surado ten. Tik priėjęs pamatė mane ir pasakė: "važiuok į Ameriką, juk jūsų nėra, sušaudyti visi."

- Tai čia jau buvo po to, kai amerikonai atėjo?

Answer: Jie bėgo dar.

- Ar prie vokiečių dar?

Answer: Bėgo. Jau mušėsi, bėgo,ėjo jau muštynės čia. Jau muštynėsėjo.

- Bet amerikonai dar...

Answer: Dar neužimta buvo, muštynėsėjo.  
Pagalvojau, "koks tu geras esi!" Šaukė mane... "O ką tu padarei!" Aš, žinot, Bijau... Ten jis randasi, dar ir vokiečiai yra. Aš bijau, žinot, kad pasakysi jiems tiktai. Pasakysi tiktai... Sako, "aš bėgu į Amerik"ą, pagalvojau sau, kad "galva dar proto neturi, dar pasakai, kur bėgi. Ar tu žinai, ką pridaręs esi Lietuvoją -- į Ameriką". Žinoma, kad jis negyvena jau, miręs yra.

- Sonia, per visą šitą laiką, kiek jūs buvot Francijoje, Vokietijoje, ar jūs sirgot?

Answer: Sirgau, sirgau, uždegimas plaučių buvo.

- Kur buvo?

Answer: Čia Buchenvalde buvo, susirgau plaučių uždegimu. Bet atleiskit, atsiprašom, gydė mane su šlapumu.

- Kaip, kaip?

Answer: Su šlapumu gydė mane moterys, su šlapumu. Kai jaunos mergaitės, aš kai... Ne senų, bet jaunų, reiškia, imdavo šlapumą ir duodavo man gert, nuo uždegimo. Aš labai gretai atsigavau. Ten neduodavo nei vaistų, nei nieko, nieko tik su šlapumu. Viena lenkė, kita rusė, atsimenu, jos ieškodavo šlapumo ir duodavo gerti, atsimenu, uždegimu plaučių aš sirgau. Jeigu čia va permušė, aš ištinau, nedavė jokių vaistų. Taip pat su šlapumu, reiškia, aptinau visa.

- Reiškia, šlapumas buvo vaistas nuo visko?

Answer: Beveik. Šlapumas jis yra vaistas, anksčiau aš nesupratau, o bendrai jis vaistas yra. Bet reikia vaiko šlapumo, jauno, kad sveikas būtų, tik



savo šlapumo taip pat negalima gerti. Vaiko geriausia šlapumu gydytis, viską išvalo, visą organizmą išvalo, šlapumas. Tai vieną kartą gyvenime, sakau, mus išvedė -- išvedė jie ir ukolus mums davė į nugara. O kodėl tuos ukolus davė jie mums, aš nežinau. Tokie kaip apsvaigę biškį buvom, žinot.18:18

- Kiek laiko buvot apsvaigę nuo tų ukolų?

Answer:Kokias keturias dienas, va šitaip va. Va čia aš nesupratau jau. Špricas va toks, atsimenu, į nugara, reiškia, duodavo greitai, staigiai. Gal nuo kokių ligų, gal taip nuo ko jie ten davė, aš negaliu griešyt Dievą, žinote. Nagi vieną kartą ukolą davė į nugara, tokie apsvaigę visi buvo nuo to ukolo, apsvaigę jie buvo.

- Dabar sakykit, kas buvo tokie viršininkai ant šitų kalinių, ar buvo tokie iš vietinių kalinių, kurie buvo tokie, turėdavo tvarkyti, prižiūrėtojai, bet kaliniai?

Answer:Ne, tokių nebuvo. Ne kaliniai.Tik buvo, žinote, kad grindis ten pasilenkę valyti, jau ne mano darbo. Iš ryto va grindis išplauna jinai, patvarko lovas, jeigu negerai ką. Kai padarė tuos narus, žinote va, taip nebuvo tų narų, ant žemės mes miegodavom. Paskui jau padarė tuos narus ten. Na, ir tas lageris turėjo juk žūti, juk mes turėjom žūti -- tas lageris. ???

- Na, o šita Jadzė, jūs pasakojot, kuri ten buvo, tai kas ji tokia buvo?

Answer: Ji brigadyrė buvo.

- Tai šita brigadyrė buvo.

- Ai, šita brigadyrė, ant darbo pastatė, jinai vokiškai kalbėjo, dėl šito va. Ji taip pat mane išgelbėjo, ???

- Kokioj čia buvo stovykloj tas dalykas?

Answer: Čia, buvo Buchenvalde, čia va buvo.

- Kaip tie brigadyriai elgdavosi su kaliniais?

Answer: Na, nieko, jie bijodavo visko, jie gailėdavo. Ne... Jadzė buvo, nežinau kaip kiti, bet Jadzė tai buvo labai gera. Ji už mane užstojo ir viską, vienu žodžiu. Užstojo, ištraukė mane -- atėjo vokiečiai, ištraukė iš to vandens mane.

- Jadzė nemušdavo?

Answer: Ne, gink Dieve, ne, ne, šito nebuvo. Šito nebuvo.

- Na, o kiti brigadyriai. Buvo blogų brigadyrių?

Answer: Na, kiti. Vyrai tai sakydavo, kad juos lygtai buvo kad mušdavo kiti jau. Na, durneliai buvo, žinot, tokie buvo...21:08

- Tai čia vyrai būdavo blogi?

Answer: Vyrai buvo blogi. Va išėjo, taip pat buvo kartu ten jie Luksemburge, kas ten Luksemburgas.

- Liuksemburgas?

Answer: Aha.

- Yra tokia šalis.

Answer: Šalis yra.

- Prie Vokietijos.

Answer: Prie Vokietijos ten buvo, Liuksemburge ten buvo, prisimčiau dabar. Liuksemburge. Tai ten buvo, atimdavo tą duoną nuo vaikų. Žinai, pasakojo jau. Tai čia pas mus paskui, kai sugrįžo, buvo susirinkimas čigoniškas. Ką vaikai darė ten... Pusbrolis mano buvo ten vienas, kitas, žinote, ten buvo taip

pat: kad duoną atimdavo, mušdavo, reiškia, jau. Tai paskui atėjom čia, jau kaip atvažiavom, 45 metais buvo susirinkimas, viską, tai tėvas puolė ant kelių pradėjo prašyti, na, žinot, nepilnametis (?). Nu taip atleido jam. Tai jis išvažiavo iš Panevėžio tada. Mirė, nebėra jau.

- Sakykit, kai jūs buvot lagery, tarp jūsų kalinių buvo kažkokia prekyba, kad jūs mainytumėte?

Answer: Kad nebuvo ką mainytis.

- Nežinau, bulves į ką nors.

Answer: Ne, nemainė, kožnas suvalgydavo savo normą. Kad ten nėr ko valgyt.

- Prekyba būdavo kažkokia tai tarp kalinių?

Answer: Ne, nedarėm taip. Jokia prekyba ten nebuvo. Mes norėjom ką gauti, kad pavalgyt daugiau. O prekyba iš kur ten bus lagery? Ten nebuvo.

- Na, o kad vienas kalinys iš kito atimtų?

Answer: Ne, nebuvo čia, pas mus nebuvo šito. 22:58

- Kad stipresnis iš silpnesnio?

Answer: Ne, nebuvo šito. Atisimenu tiktai, kada mus vežė į darbą, miestą pamiršau, vežė, atėjom ten --

bomba kaip davė, reiškia, į jų taip pat tuos, kur jie kavodavosi, tunelis tas po žeme, ir mes -- tai ten jau užmušė. Tai vienas ten gyvas pasiliko, kojos nuimtos buvo, o mums nieko. Tai vokiečiai užstatė, kad ištrauktume jų: kraujas teka, žmonių minios ten buvo, kad mes eitume ten žinai, tuos žmones. Taip pat mušė, aš negaliu pranešt šito. Ir vienas dar gyvas buvo, nebagas, sąžiningas. Nekaltas žmogus jis, žinot, tik šaukė vaikų labai, žmonos "Main frau, main kinder". Labai šaukė, reiškia, anam, matai, nuėmė kojas visas. Kai bomba davė ten ta, tai abi kojas nuėmė. Tai užstatė traukti žmones ten, mus. Visi kruvini buvom.

- Ir jūs traukėt?

Answer:Aš netraukiau. Sakiau, užmuškit ant vietos, aš neisiu. Nėjau aš tada.

- Kodėl?

Answer:Na, aš negaliu. Mane, galvoju, tegu nušauna mane, bet aš neisiu. Aš negaliu žiūrėti ant kraujo, ant žmonių, kurie negyvi jau. Ten civiliniai žmonės, jie nekalti buvo, va. Tetaėjo, tik aš uždengiau ją. Mašina jų ten jauėjo, tai uždengiau.

- Jūs negalėjot į kraują žiūrėti?

Answer:Aš į kraują negalėjau žiūrėti, ten kraujas va taip buvo,ėjo kraujas. Ten visi civiliniai buvo žmonės. Ką jie pakrauti (???), nabagai, taip pat ir vaikai, ir dideli, ir seni ten buvo, visi. Visi civiliai žmonės. Nė vienas kariškis ten nebuvo, tam bunkery. O taip tai visa mūsų ta brigada, visi ten įlindo, visi traukė, visi nešė kam koją, kam galvą, kam tą, kam tą. Bet negyvi, tik vienas gyvas buvo.

- Tai čia miestą subombardavo?

Answer:Miestą.

- Jūs tuo metu buvot lagery, reiškia, jus iš lagerio?

Answer:Lagery mes. Vežė mus ant darbo ten. Tam bunkery, kai užėjo lėktuvai, tai mes visi ir pasikavojom, pasakėm, "pasikavokit, reiškia, jūs ten". Jie netoli ten buvo ir tiesiai ant jų. Sagos buvo iškrite net, kaip davė, žinot. Oi, atsiprašau. Net sagos buvo iškrite...

- Iš jūsų drabužių sagos?

Answer:Iš mūsų drabužių, žinot, va. Bet nė vienam mums.

- Tai čia jau vežė jus iš Buchenlvaldo?

Answer:Ne. Matai, vežė į Buchenvaldą, iš kažkur tai, iš kažkokio miesto ten. Aš negaliu pasakyti, neatsimenu, neįsidėmėjau, vienu žodžiu, tokie trenkti buvom jau.

- Bet jūs tuo metu Buchenvalde buvot, reiškia? Jus iš Buchenvaldo paėmė ir vežė į tą, kur subombarduotas miestas buvo, ar ne?

Answer: Ne. Taip, visai teisingai. Į Buchenvaldą mus vežė, ir traukt šitų žmonių. Jo, taip, taip, Buchenvaldan, tą prisiminiau.

- Kaip vežė jus, su kuo?

Answer:Vežė mus, žinote, su tokia mašinėle. Dvi mašinos tokios atvažiavo ir vežė mus su mašinom.27:12

- Ir tetą jūsų traukė, irgi?

Answer: Visus mus, tuščias ten lageris mūsų buvo. Kiek mūsų yra, kiek ten moterys yra, visi ėjom ten. Vyru atsirado kokie ten, ir vyrai ėjo ten, traukė ten, iš tenai. Matai, norėjo greičiau ištraukti va tą žmogų, kur tas žmogus gyvas pasiliko, kur rėkė labai. Paskui ištraukė tą žmogų, abiejų kojų jau nebuvo. Nežinau ar jis gyvena, ar miręs, tiek metų praėjo, žinai.

- Tai jus dabar, kai traukė tuos žmones, jus ten saugojo ar jūs galėjot pabėgti tuo metu?

Answer: Ne, vaikeli, kur ten išbėgsi, jie saugojo juk mus. Ten neišbėgsi niekur, jie saugojo mus. Tik į tą bunkerį, mašinos taip, va. Įeina, reiškia, dviese, trise kelia, keturiese kartais ir į mašiną, į mašiną. Tokia mašina, žinai.

- Na, sakykit va, kiek jūs buvot lageriuose, reiškia, ar buvo tokios situacijos, kai jūs galėjot pabėgti?

Answer: O kur aš būčiau išbėgus?

- Bet galėjot pabėgti?

Answer: Galėjom. Aš labai bistra buvau jauna, galėjau išbėgti, galėjau išbėgti. Bet kur bėgti, kas  
Praeis -- nei paso, nei nieko. Ir tikrina: iš kur, kaip, va.

- Ir kitos nebėgdavo, niekas nebėgdavo?

Answer: Ne, niekas nebėgdavo. Niekas nebėgdavo. O kur bėgti, pagalvodavau sau, nebėgdavau. Paskui kitam mieste dar ten buvo toks lageris, moterų taip pat buvo, lenkų labai daug buvo,

toliau Buchenvalde taip buvo. Ten nedirbdavo niekas, dirbdavo taip pat, po kanvojaus dirbdavau taip pat, jie sakė. Ką dar papasakoti. Kiek prisiminiau, viską pasakiau.

- Ačiū. Labai įdomu buvo viskas.

Answer:Na, žinai, toks gyvenimas buvo, užtat ir nervų turiu gyvenimo tokio, žinote, va. Širdis ir viskas pagadinta iš tokio gyvenimo. Ir dėl to aš su ta koja sirgdavau ir sirgdavau, trambozės. Doktorai bijodavo, kad man, matai, trambozės neprieitų į širdį, va. Gelbėdavo visą laiką ir dabar gelbėja nuo to visko.5:29:58